

На правах рукопису

НАЦІЯ В ПОХОДІ

NATION IM AUFBRUCH

Орган
української державницької думки

Рік II

25. вересня 1940

Ч. 13—14 (30—31)

Рік II

25. вересень 1940

Ч. 13—14 (30—31)

НАЦІЯ В ПОХОДІ

NATION IM AUFRUCH

ОРГАН УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНИЦЬКОЇ ДУМКИ

Редакція «Нації в Поході» почтково мала намір містити цю працю
Др. О. Назарука в журналі частинами (з продовженнями), але, з огляду
на її цілість, розмір та незручність для читатча читати її в частинах,
постановила присвятити цій праці ціле число журналу за вересень місяць.

Др. Осип Назарук

Слово до українських людей доброї волі

*Про Українську Трудову Монархію і про те,
як народові жилося б у ній, і про те, хто й
чому поборює ідею українського трудового
монархізму.*

У ВІДПОВІДЬ УКРАЇНСЬКИМ НАЦІОНАЛІСТАМ.

Кастає знов переломовий час в Європі, а може й у цілім світі, подібно як було в роках 1914—1918. Як тоді українці мали нагоду відновити свою державність і справді відновили її, тільки не могли вдергати, так і тепер заповідаються такі події. Але тепер треба б уже поступати так, щоб по віднові української держави вона не впала, а щоб встояла.

Отже — події і справи, що їх вони ставлять перед нами, дуже важливі.

Хто може співрішати про якусь важну справу, той має обовязок роздумати ту справу на перед і добре застановитися над нею, вислухавши ріжних думок, та зробити те, що наказує сумління й обережність. Українці досить вже наслухалися наших націоналістів, які виступають під гаслом «Україна понад усе» і голосять, що лише вони ту «Україну

понад усе» збудують і вдержать, а ніхто інший того зробити не годен. І ще голосять ті націоналісти, що всі інші українські організації, які не слухають тих націоналістів, що зібрані в ОУН (Організації Українських Націоналістів), то «зрадники». А вже найгірше виговорюють вони на українських монархістів! Сухої нитки на них не лишають, від їх Голови почавши, а на їх часописах і організаціях скінчиваючи. Отже якраз тій справі хочу приглянутися й виказати, кілько правди в агітації наших націоналістів.

Передусім треба ствердити один дуже важливий факт, а саме той, що Україна мала самостійність тільки тоді, коли мала свою монархію, і як тільки трагила свою монархію, то починалося крівання всякої української самостійності й самоуправи. Україна се край переважно без природних границь, отже для вдергання своєї самостійності Україні доконче треба постійної влади, яка переходила б з батька на сина або й на дочку, коли нема сина. Без такого ладу Україну, навіть якби вона знов здобула свою державність, розсадять чужі впливи й підплачені чужими свої руїнники, бо тільки свій постійний Господар і відповідно підпертий народом, незалежний від ніяких виборів, міг би охоронити той великий і багатий край перед окупацією чужих наїздників. З тих причин українські монархісти обстоюють ідею української монархії, але не абсолютної, тільки такої, в якій український працівний народ мав би запевнений свій голос і співучасть у правлінні. А що вибрана монархія се початок хаосу (заміщення), то українські монархісти противні всім виборам монарха. Монарший рід України се той, що вже нею правив у 18. столітті, в найтяжчих часах її, давши їй одного з найзручніших політиків на престолі, Гетьмана Івана Скоропадського. Се той самий правний рід гетьманський, з якого походить Гетьман Павло, основник перших в історії України університетів її, якому чужі і свої руїнники й нерозважні люди наші не дали довершити й закріпити великого діла. Се той самий Рід, із якого повинен походити й правний наступник цього Гетьмана, а саме будучий Гетьман України Данило.

Виходячи з такого ясного становища, розглянемо по справедливості закиди, що їх українським монархістам роблять націоналісти з ОУН. Ужиємо до того статті, напечатаної в 314. числі їх органу «Українське Слово», що виходить у Паризі. Стаття та називається «Скоропадський і скоропад-

чуки», а підписав її М. Ростовець. Статтю сю вибираємо тому, бо в ній зібрані в короткій формі всі закиди, що їх руїнники наши вже двадцять літ роблять правному Гетьманові України й прихильникам його, з виїмком одного. Той один закид, що був колись найголоснішим, вже закинули, але ми його пригадаємо, аби вже був комплет усіх закидів. Отже колись найголосніше звучав закид: «Не вірте Павлові Скоропадському, бо він був царським генералом». По літах ті, що вживали сего закиду, побачили його смішність: бо кожний з них служив у часі війни в якісь чужій армії тому, що перед війною не було української держави. Отже всі українці, які не були каліками, або не викрутися від служби в війську, були вояками або російськими, або австрійськими, або румунськими. Одні з них дослужилися до ранги капралів або підстаршин узагалі, інші — з більшою освітою — були в тих чужих арміях старшинами, а найздібніші дослугувалися часом навіть до ранги генералів і адміралів у чужих арміях і флотах. Не була се ніяка ганьба, тільки була се велика честь, яку вони здобували не лише для себе, але й для свого народу. Тільки як до влади зачали доходити московські большевики, то вони кинули гасло, убивати всяких офіцерів і генералів, розуміється, крім тих, що пішли до них на службу як фахівці. Невироблені політично українці так були в тім часі запаморочені большевицькою агітацією, що як тільки вчули слово «царський генерал», то вважали се за вистарчальний доказ, щоб уважати його за ворога України. Але від того часу наступило вже деяке протверезіння. Загал уже потрохи навчився роздумувати над тим, що говорять ріжні агіатори. І тому зник уже з ворожої агітації аргумент, «не вірте Скоропадському, бо він був царським генералом!». Щез сей аргумент тому, бо люди зачали вже усміхатися, чуючи се, й запитувати: «Ну добре, а ви були старшиною російської армії? То виясніть нам, від якої ранги б. старшині в тій армії можна вірити, а від якої неможна»...

Пригляньмося ж тепер, які ще аргументи лишилися. Всі їх, як сказано, зібрав націоналіст М. Ростовець.

I.

На самім переді його статті є отсє речення:

«Павло Скоропадський є потомок гетьмана Івана Скоропадського, що зрадив гетьмана Мазепу й засів на гетьманському престолі по царській волі, у всьому будучи послушним знаряддям цієї волі».

1) Вже се речення показує виразно, що п. М. Ростовець не знає української історії і то в однім із найважніших її часів, а береться вчити український народ політики, яка становить продовження історії... Він пише, що Павло Скоропадський се потомок гетьмана Івана Скоропадського, а се неправда, бо живучий тепер Гетьман Павло походить тільки з того самого гетьманського роду, з якого походив гетьман Скоропадський, що правив Україною у 18. столітті.

2) Далі пише п. Ростовець у тім самім реченні, що Іван Скоропадський «зрадив» гетьмана Мазепу. Се така сама «правда» як попередня. Річ малася так: Гетьман Іван Мазепа правив Україною довгий час передтим, заки підняв повстання проти російського царя Петра і разом з королем Швеції Карлом XII. програв битву під Полтавою в літі 1709 р. Гетьман Іван Степанович Мазепа походив із українського шляхотського роду Колединських і виховувався на дворі польських королів. Значить виростав в оточенні людей, які за нішо мали кожного, хто не належав до шляхти. Вплив того панського оточення на пізнішого гетьмана Мазепу був такий, що він перенявся подібними думками. Отже, як став гетьманом України, то позискував собі тільки вищу старшину, а простих козаків нехтував, не кажучи вже про народ, який до козацтва не належав. Се викликало опозицію і в народі, і серед козацтва до гетьмана Мазепи, але він ту опозицію ломав, і то при помочі московській, яку мав від царя Петра. Се викликало в українським народі ще більше невдоволення на гетьмана Мазепу і навіть деякі козацькі старшини, між ними і дуже визначні, як, пр., Палій, полковник хвастівський, виступали проти Мазепи. А Мазепа, щоб утриматися при владі і щоб російський цар не висунув против нього іншого виборного гетьмана, йшов Москви на руку так, як мабуть ні один із його попередників, і цілком позискав собі довіру царя Петра.

Пишемо се не для того, щоб понизити пам'ять гетьмана Мазепи, бо ми шануємо його пам'ять, як борця за самостійність України, але його бажання самостійності Україні се одна річ, а його довголітня політика, якою він довів до того, що програв війну з Петром, се друга річ. Неправда не просвіта. Тут правда виглядає так, що гетьман Мазепа зразив собі майже ввесь український народ, майже все козацтво і навіть часть козацької старшини і то якраз ту, яка мала розвагу і бачила до чого мусить довести така політика. То го-

ловно гетьман Мазепа мимоволі причинився до завалення останків самостійності гетьманської України, до сильного зросту Росії та до розбиття найавзятішого противника тодішньої Росії, дуже здібного шведського короля Карла XII., званого «Орлом Півночі». Той король належав до найздібніших воївників, яких узагалі бачила Європа. Він раз-у-раз тяжко побивав Росію і був би міг ще довго триматися в війні проти неї, якби був не віддалився занадто від свого краю, звідки мав поміч у людях, воєнних матеріалах і харчах. То гетьман Мазепа намовив до того короля Карла XII., представивши йому фальшиво, що як він тільки зявиться в Україні, то ввесь український народ і все козацтво, як один муж, стане коло нього і разом напевно побуть військо царя Петра. А харчів для війська, паши для коней і всякого військового зброяря прирікав йому доставити досхочу. Король Карло XII. повірив у все те і зробив зі своїм військом великий похід, щоб добитися в Україну. А як став на українській землі, тоді показалася правда. Великі маси українського народу і козацтва, зражені політикою гетьмана Мазепи, виступили проти нього і проти його союзника Карла та в кривавій битві під Полтавою йшли в огонь проти шведів і проти тої невеликої горстки українців, що заявила за Мазепою.

Се правда, що той гетьман будував прекрасні палати й церкви в Україні. Се правда, що той гетьман хотів освободити Україну від Москви. Але правда також те, що він не вмів до того взятися, що своєю політикою зразив собі народ і козацтво та й навіть всієї старшини не позискав. І правда також те, що гетьман Мазепа головно причинився до упадку могутності двох народів, українського та шведського, на упадку яких виросла сила Росії, що потому тяжко гнобила Україну.

Є й такі українські вчені, що не приписують вини гетьманові Мазепі за гноблення українського простого народу і козацтва, а приписують ті факти тій обставині, що гетьман Мазепа мусів довгий час повинуватися Москві, стягати для неї тяжкі податки, щоб мати чим позискувати її і що старшина сама попадала в ріжні конфлікти з народом, а потому все йшло на рахунок гетьмана. Щось правди може бути і в тих твердженнях, але й тоді якася вина буде в недогляді.

Та частина козацької старшини, що не взяла участі в безвигляднім повстанні гетьмана Мазепи, продовжила ще на кілька десятиріч на самоуправу України, бо якби не те, то цар

Петро був би цілковито і відразу згнобив у страшний спосіб усе. А так не міг того зробити, бо значна частина козацької старшини не пішла на безвиглядне повстання. І до тої старшини належав пізніший гетьман Іван Скоропадський. Се був один із найзручніших політиків тої страшної доби і головно йому завдячує Україна, що перетривала ще довший час і зберегла бодай признаки самостійності, які дотягнулися аж до наших часів, бодай у споминах. Стихійний український рух, який вибух в Україні за нашої пам'яті, завдячує Україна головно тому, що гетьман Іван Скоропадський своєю зручною політикою не допустив до цілковитого зруйнування української окремішності таки зараз по прогрі під Полтавою 1709 р. Отже чоловіка, який ратував усіми силами те, що можна було ще вратувати, прозиває націоналістичний публіцист «зрадником»! Лише тому, що йому се потрібне в ті першій його політиці. А ми не прозиваємо гетьмана Мазепи шкідником, хоч нема найменшого сумніву, що його політика спричинила погром під Полтавою, бо якби був провадив інакшу політику, то під Полтавою могла б стати за ним величезна українська сила, а вона стала проти нього. Так виглядає правда.

3) Ще пише п. Ростовець, що гетьман Іван Скоропадський у всьому був послушним знаряддям волі царя Петра. І се також неправда і то очевидна неправда. Кожному ясно, що цар Петро, якого кілька десять літ зводив гетьмана Мазепа, міг мати до України й українців тільки одно шире бажання: знищити цілковито і як-найскорше всякий слід самостійності тої країни, відки зазнав несподіваного для себе удару. Що той удар гетьмана Мазепи був слабий, се інша річ. У Москві дуже добре зрозуміли, що при трохи інакшій політиці гетьмана Мазепи битва під Полтавою могла стати труною російської могутності і колискою величі України. Отже цар Петро і все його оточення вже не вірили Україні і змагали крок за кроком до знищення її як держави. Річ ясна, що гетьман Іван Скоропадський увесь час всіми способами обстоював останки самостійності України, представляючи Москві, що цілковите заливання України викличе одностайній опір цілого краю. Отже воля гетьмана Івана Скоропадського була аж до його смерті противна волі Москви, а не знаряддям Москви. З Москвою співробітничав він очевидно з тактичних причин, а якби хотів був покоритися цілком волі Москви і зложити гетьманську булаву та причини-

тися до формального скасування гетьманської влади в Україні, то Москва була б його озолотила за те. Та поки гетьман Іван Скоропадський жив, поти він не піддався остаточним плянам Москви.

Щодо високого патріотизму гетьмана Івана Скоропадського, то нові наукові досліди нашого вченого Борщака й інших витягнули на світло денне незвичайно цікаві докази. Показується, що гетьман Іван Скоропадський стояв потайки у звязку з наступником гетьмана Мазепи, гетьманом Орликом, даліше показується, що гетьман Іван Скоропадський з великою любові до України не бажав затримувати влади в своїх руках, тільки вважав себе регентом України, подібно як сучасний нам регент Угорщини, що вважає себе за начальника держави тільки до часу, коли буде можливість установити правного монарха.

І такого справжнього патріота та розумного політика, яким був гетьман Іван Скоропадський, лає Ростовець, прозиваючи його «зрадником» і т. д.! Се робить він або з неуцтва, через яке не знає правди, або, коли знає правду, то робить се з нікчемної злоби, засліплений божевільною ненавистю руйництва.

Так в однім тільки реченні написав націоналістичний публіцист М. Ростовець цілу купу неправди. А послухайте і застановіться над тим, що той націоналіст виписує далі...

II.

Далі п. М. Ростовець накидується з лайкою на покійного батька Гетьмана Павла і пише так:

«Його батько — Петро, «ледацьо хитрий пан, потомок гетьмана дурного... кругом паскуда» — як каже про п'яного Шевченка, — теж пе окраса в родовому дереві майбутнього «гетьмана» України».

Так шкалювати комусь батька тому, що ти інакших політичних поглядів, се погань, яка рідко стрічається між культурними людьми. А погань се тому, бо син ніколи не відповідає за батька з тої простої причини, що бувають дуже погані діти добрих батьків і дуже добре діти поганих батьків. Але таке лаяння комусь батька се подвійно огідна погань, коли видумана або сфальшована, коли причіплена до цілком іншої особи, словом, коли нема ніякої певності, до кого та лайка може відноситися. І тут маємо власне такий випадок тій подвійно огідної погані. Пан М. Ростовець, навівши лай-

ку на гетьманського батька, покликується при тім на Шевченка. Отже загляньмо до Шевченка. Перед нами «Кобзарь», вибраний в Петербурзі в 1908 р. «Благотворительним Обществом видання общеполезных и дешевых книг». На стор. 396 того видання знаходимо вірш, писаний Шевченком на засланні в Азії над Аральським озером в 1848 р., а в тім вірші приходять між ін. слова:

«це ледаць — щирий пан.
Потомок гетьмана дурного
І презавзятій патріот
Тай християнин ще до того...»

У Київ їздить всякий год.
У світі ходить між панами
І п'є горілку з мужиками
І всильнодумствує в шинку... і т. д.

Кождий може цей вірш знайти в «Кобзарі». Над віршиком написано дві букви: П. С. На підставі тих двох букв у примітках до того видання «Кобзаря» його редактор на стор. 629 написав таке пояснення: «П. С. (стор. 396) — мабуть Петро Скоропадський, пан у Полтавщині.»

Словечко «мабуть», якого ужив редактор «Кобзаря», вірно означає, що він не був певний, чи той вірш Шевченка відноситься до Петра Скоропадського, чи ні, бо якби був певний, то не писав би був «мабуть». Хто знає, як студії над поезіями Шевченка від десяток літ відбуваються дуже докладно, тому ясно, що непевність у сім місці мусить бути велика, коли інші редактори ріжних-преріжних видань творів Шевченка взагалі нічого в сім місці не «пояснюють». А ѿ сей, що взявся «пояснювати», мав настільки сумління, що написав «мабуть». Слово «мабуть» значить: може бути так, а може бути й інакше. Самі букви П. С. навіть у звязку з якимсь гетьманським родом ще не мусять відноситися до Скоропадських, бо беручи по батьку можуть відноситися, напр., до Самойловичів, а беручи по мамі є багато родів в Україні, які зачинаються на С або на П і були посвячені з гетьманами. Тай не знати тут навіть того, чи в буквах П. С. перша відноситься до імені, а друга до прізвища, чи навпаки. Словом, нічого напевно не знати й якраз тому всі сумлінні коментатори (пояснювачі) творів Шевченка від початку їх видавання аж по нинішній день уникають пояснення того місця, бо не мають до того підстави. А ѿ той один, що

спробував «пояснити» се місце, поступив нетактовно, бо без достаточної підстави зробив прикрість цілому родові, хоч сам пише, що він не певний свого пояснення, бо може бути так, а може бути інакше. А наш п. М. Ростовець бере і пропускає слово «мабуть», тай вже «напевно» пише, що лайка та відноситься до батька Гетьмана Павла. Уяви собі тільки, Читачу, якби так хтось десь знайшов якийсь папір, на якім були б написані дві букви, якими начинається імя і назвище твоого батька або твоєї мами, і при тих двох буквах була написана лайка й якби так хтось напевно твердив, що та лайка відноситься до Твого тата або мами (хоч той, хто знайшов би такий папір, сказав би, що може бути так, а може бути інакше), — що тоді Ти сказав би такому чоловікові, який взявся б на підставі сфальшованого пізнього коментара («пояснення») паплюжити Тобі тата або маму?

Коментар до того вірша Шевченка, в якім сказано, що букви П. С. відносяться «мабуть» до батька Гетьмана, написаний по упливі 60 літ від хвилі, коли Шевченко написав той вірш. В тім часі не жив уже ні один з ровесників Шевченка, так що не було вже можливості розпитати хочби про правдоподібність у тій справі між людьми, які знали Шевченка. Але ще можна додумуватися до правдоподібності. Отже куди веде додумування? Якраз в інший бік: бо живучий рід Скоропадських заинтересував би не одного коментатора творів Шевченка, а, напр., вимерлій вже гетьманський рід Самойловичів з природи річі менше цікавий, бо його вже нема. Тай чи доконче букви П. С. мусять відноситися до одного з тих родів? Нема ніяких доказів на те, а найважніше в тім для оцінки «чесності» п. М. Ростовця се те, що він просто сфальшував текст пояснення, бо пропустив слово «мабуть» і річ сумнівну представив як певну! Ось як виглядає духове нутро засліплених фальшивника, який думає, що ніхто не сконтролює того, що він пописав.

А тепер розгляньмо «критику» поета з іншого боку. Кожний інтелігентний і розумний чоловік знає, що поезія се не історія. Поезія має більше спільногого з уявою, фантазією, з почуванням, ніж з правою та історією. Поети ніколи ніде не були провідниками в справах, де повинен рішати розум і рахунок, то значить у справах політичних, бо всі правдиві поети кажуть мірити сили на заміри, а не заміри після сил. А якби так їх послухав командант на війні або політик у боротьбі між народами, то напевно довів би до не-

щастья, до катастрофи. Зовсім інша річ, коли йде про збільшування запалу в поході до ціли, яку визначили політики та військові команданти. Тут уже і слово поета має своє і то нераз велике значіння, бо воно розпалює почуття та уяву. Але до політичних і воєнних плянів поет так само не надається, як слової до тягнення воза. Як страшенно помиляються поети, коли йде про історичні факти, видно, напр., з того, що наш поет Куліш виніс Магомета понад Христа Спасителя, а мусульманство, яке півтисячі літ страшенно руйнувало Україну, вихвалив як джерело найвищої культури! А великий і гарячий поет Шевченко до тої міри не знав історії, що старих бородатих жреців, кельтійських друїдів плутав з прекрасними дівчатами богинями дріядами; він одного з найрозумніших гетьманів України називає дурним і жалує, що мама найбільшого з гетьманів Богдана Хмельницького не вдушила його в колисці. Ми сим зовсім не хочемо понизити Шевченка, як поета, бо се один із найбільших поетів світа і в ширім вислові глибоких почувань нема йому рівні. Але з того не виходить, щоб його вважати за учителя історії та політики, бо він того не знав, як звичайно не розуміються на тім навіть високо освічені поети інших народів. Так виглядає правда. Тимчасом п. М. Ростовець на підставі несправдженіх поетичних фантазій накидається на рід гетьмана Павла, а потому сам, зміркувавши, що се непристійно й подурному, кінчить сей напад признанням, що «це не суттєві моменти для вартости людини, коли її предок, чи батько були такі або сякі». Се правда, бо — як відомо — є дуже добре діти з кепських батьків і навпаки дуже кепські діти з добрих батьків. Отже — пошо було виволікати фантазії поетів та ще й до того наскрізь неправдиві, щоб опоганювати історичний рід, який правив Україною! Чи є в тім розум? Тут вже не будучий поет, але будучий шукач правди скаже про такого публіциста: «Тай й не мав же розуму той, що таке пописав». І ся оцінка матиме підставу...

III.

Далі пише п. М. Ростовець ось що:

«Майбутнього «гетьмана» змалку відіслали до Пажеського корпусу в Петрограді й він ніколи не мав нічого спільногого з Україною аж до 1918 року».

Тут впадає в очі передовсім те, що слово «гетьман» п. М. Ростовець бере в лапки. Се значить, що він тим способом

хоче показати свій глум і свою погорду до сего титулу в приложені до особи Гетьмана Павла Скоропадського. Застановімся хвилю над тим, чи п. Ростовець має слушність у своїм глумі. По довгій неволі українського народу, коли вже в цілім світі ніхто про той народ не згадував і коли в Росії вийшла вже була українська граматика з передмовою, що се граматика народу, який незабаром щезне, — перший раз на арену найвищої політики виринув знов український гетьманський титул у 1918 р. у звязку з родом Скоропадських і з особою Гетьмана Павла. І признали йому той гетьманський титул в тім часі такі могутні монархи, як цісарі німецький та австрійський, з якими тоді цілий світ боровся, призначав султан турецький, призначав король болгарський, переговорював з Гетьманом Павлом Скоропадським такий могутній народ, як французький, через представників своїх; присилали до того Гетьмана Павла своїх представників інші держави. А націоналіст із «Українського Слова» п. М. Ростовець усій тій правді завдає брехню і ще глумиться з неї, беручи в лапки титул Гетьмана в приложені до тої особи, що з нею історія звязала віднову української монархії та українського культурного життя в країні й українського представництва за межами її. Чи бачив хто подібне перозумне понижування своєї власної исторії? Такого дива в інших народів неможна знайти! Можна всяко критикувати Гетьмана Павла, як кожного іншого володаря, але того ніякий розумний чоловік не може йому відмовити, що він був гетьманом України, з яким, як гетьманом, рахувалися свої і чужі, навіть найвище поставлені особи, який упорядкував господарство її фінанси України, дав їй по віках небуття першу тверду валюту, закупив закордоном палати на представництва для України, уфундував першу українську Академію Наук та перші два Українські університети, оснував Земельний Банк, який передовсім мав занятися забезпеченням землі для хліборобів. Словом, був правдивим керманичем і головою Української держави, що за 7 місяців своєї влади зробив для України дивно багато добра.

А націоналіст із «Українського Слова», бере титул того гетьмана в лапки, значить хоче підняти його на сміх. Річ кожному ясна, яке се дурне й безпідставне.

Але цікаво знати, від кого п. М. Ростовець навчився того? А від кого ж би як не від найгірших ворогів України, від московських большевиків та від віщепольських шовіністів із одного боку, а від російських чорносотенців — із другого

боку! Перегляньте їх часописи, брошури і книжки й переконаетесь, що ті найгірші вороги України точно так роблять з титулом Українського Гетьмана і з назвою України та її народу, як робить п. М. Ростовець: беруть в лапки все, що відноситься до української історії, все, що в нас було замінне, добре, велике, хосенне. Все те вони хочуть підняти на глум і тому беруть в лапки. Та коли ворогам нема що дивуватися, то дуже дивно, коли се робить свій чоловік. Він тим доказує, яка слаба в нього думка й як він підлягає несвідомо впливам наших національних ворогів, хоч і виступає під гаслом українського націоналіста. Вороги української нації сміються в кулак з таких українських націоналістів, бо такі українські націоналісти нераз більше шкоди роблять Україні, ніж могли б зробити найгірші вороги. Як відомо, хатній злодій і злочинець, як слушно каже приповідка, все гірший, ніж той, що приходить зпоза дому, бо від чужого злодія і злочинця лекше встерегтися.

Се немаловажна річ, коли хтось понижує імя нашого народу, нашої країни або їх представників, бо се має на меті осмішити нашу історію перед своїми і чужими. Кожний знає, що осмішена справа не знаходить оборонців, бо вона смішна в їх очах. Подвійний злочин робить той із українців, що поступає таксамо, як найгірші вороги українського імені та української історії.

IV.

Далі п. М. Ростовець наводить із праці подібного до себе п. М. Могилянського (та праця називається «Трагедія України») отсі слова:

«Вихованець Пажеского корпусу, Павел Петрович Скоропадський і по народженії і по вихованні і по службі належить цілковито до придворної російської аристократії, до тій частини російського дворянства, яка робила кар'єру при дворі. Нема що й казати, що до тої ролі, яка припала йому за сліпою примху історії, він у ніякому відношенні не був приготований і вже в кожному разі ніколи не мріяв про відродження з минулого історичної археології гетьманства».

Отже замість тішитися тим, що чоловік, який і народженням і вихованням і службою належав до найвищої російської аристократії, а мимо того, коли його рідний край збудився в огні, поспішив йому на поміч, замість у тім факті бачити велику життезадатність української національної ідеї, недумаючий хахол наводить се не тільки для понижен-

ня і тої особи, яка всупереч всім обставинам передерлася до свого народу, але і для пониження своєї власної національної ідеї!

А далі пише, що роля гетьмана дісталася Павлові Скоропадському «за сліпою примху історії». Се твердження показує вже цілком виразно, що хахол Могилянський і з ним хахол Ростовець цілком не вміє думати. Бо сліпою примху історії було б, як би так на Гетьманство в 1918 р. попав був, напр., п. Н. М. Могилянський або М. Ростовець. Але коли Гетьманом став чоловік із такого роду, який видав гетьмана України вже в 18. столітті, то вже сей один факт доказує, що тут не було сліпої примхи історії, тільки відізвався старинний історичний рід в обовязках і правах своїх, відізвавалася раса. Адже се в заграві пожеж і в кріаву годину України підняв гетьманську булаву муж із того самого роду, що вже давно передтим мав у руках гетьманську булаву в зовсім подібним часі пожеж і крові. Значить — се Рід, який не боявся відповідальності і не жахався тягару влади за таких страшних часів. То як-же се можна назвати сліпим припадком?

А до того, кому ж невідомо, що пізніший Гетьман Павло, ще як не був гетьманом, зорганізував десятки тисяч т. зв. «Вільного Козацтва»? Отже його винесли на гетьманський престол почуття обовязків Роду його і власна праця та заслуга. Се якраз щось противне, ніж «сліпа примха історії».

Про римського цісаря Клявдія пишуть історики ось що: Коли збунтовані преторіяни замордували його попередника в цісарській палаті в Римі і кинулися грабувати нутро палати, то зауважили за одною котарою молодого хлопця, який, бачивши те, що діялося, цілий трясся і плакав зі страху. Вояки витягнули його зза котари і зачали гукати, що це своєї забитого цісаря. А інші загукали: О, то нехай він буде цісарем! — Добре, добре, — загуло довкруги — і переляканого хлопця потянули на престіл та і справді оголосили цісарем. І він опісля правив у Римі твердою рукою.

Отсе виглядає на примху історії, але навіть се не було примхою: бо хто глибше вдумається в цей факт, той потому скаже, що не потягнули ж преторіяни на престол першого ліпшого з краю, але таки цісарського свояка, дитину того самого роду, що правив римською державою. Навіть пяні солдати римські, убивники і грабіжники, мали більше розуму, ніж деякі українські націоналісти, які думають, що це сліпий припадок, коли муж із давнього Гетьмансько-

го Роду України в тяжкий для неї час підняв булаву, якою володів його Рід перед століттями.

Ні, се не припадок. Се відізвалася кров і раса гетьманів і провідників українського народу. І тому Павло Скоропадський сягнув по гетьманську булаву, яка йому на основі традиції очевидно належала.

Ні в природі, ні в історії нема припадків, бо все має свою причину. Ключі перелетних птахів, що летять у далекі краї в вирій і вертаються з вирію, мають на самім переді провідників усе з того самого роду; це вже ствердила наука. А так ті птахи шанують той провідний рід, що коли, напр., в часі вигрівання яєць загине самець і самиця з того роду через бурю, або застрілені людьми, тоді інші птахи кидають свої гнізда й яєчка в них та йдуть вигрівати яєчка з провідного роду свого, щоб мати провідників для цілого свого племені. І так тисячеліттями виплекується в тім роді орієнтаційна здібність, бистрота зору і сила в крилах.

Навіть нерозумне сотворіння має почуття конечності постійного родового проводу там, де ходить про опанування хочби на короткий час великого простору в леті. А між українською, змилуйся Боже, інтелігенцією до сеї пори є такі туманкуваті люди, які не можуть зрозуміти, що опанування великих українських просторів для української нації також доконче вимагає постійного родового проводу монархічного, бо без того в Україні ніколи не пануватиме українська нація, тільки все ту Україну посідатимуть чужі окупанти. Та коли сего не можуть зрозуміти зарозумілі інтелігенти, то зрозуміють се напевно робітники в найширішім значенні того доброго слова — і в відповідній порі підіпрутуть свою правну родову Владу тай тим зроблять велике добро своїй нації і собі самим.

До того треба ще знати, що то неправда, що пише Могилянський, бо російський генерал Гурко, свояк Палія по матері, свідчить, що гетьман Павло ще як був пажем у школі, мріяв про українське Гетьманство.

V.

Дальше п. Ростовець пише так:

«Московський старшина й письменник Ю. Галич пише про «гетьмана», що він, «який належав до Росії й вихованням і родинним походженням і довгою військовою службою, не міг на завжди відчутиши Росії... Він хотів заховати Україну від ручинської павли більшевиків, щоб у

відповідний момент на тих чи інших ішдватах повернути її законному господареві — Росії (Юрій Галич: «Красний хоровод»). В цього самого автора, продовжує обвинувачення п. М. Ростовець, є ще така добра характеристика Скоропадського: «Звязаний німецькими ланцюгами, заплутаний у протиріччі й придворних інтригах, не розбірається в людях, що його оточували, гетьман Павло Скоропадський на своїму відповідальному становищі не виявив ці мудrosti, ні гнучкостi, ні передбачливостi державного мужа... Це звичайнісінька, пересічна людина з добрами й злами притаманнimi свого середовища, що за мілітою примхаю історії (о, вже знаємо, відкі п. Ростовець взяв «свій» погляд про примху історіє, який ми вже вище розібрали) опісмалася при кермі оманої влади».

Дотепер п. Ростовець кидав проти Гетьмана України «свої», тільки зрідка крадені, закиди і лайки, а тепер знайшов собі вже московського «кумпана». Знайшов такого, що сам представляється як знавець німецьких ланцюгів, заплутаних протиріч і людей, у яких він «розбірався» (себто знав їх ціну), а Гетьман України «не розбірався». Крім того представляється той москаль, як знавець мудrosti, гнучкостi і передбачливостi державного мужа. Словом, хлоп з талантами! І такий вже був той москаль тому двадцять літ, коли все те вже тоді так розумів, що й другому міг би був порадити. А як такий мудрець мусів ще змудріти за тих 20 літ, що минули від того часу, як він уже мав таку мудрість у голові своїй! Дивно тільки одне: що мабуть ніхто з шановних читачів не чув про того мудреця, бо ми не чули про нього до сеї пори, аж як п. Ростовець його нам представив у своїй статті. А припускаємо, що якби той Галич справді мав таке світило у своїй голові, то воно десь було б восьяло над світом. Прецінь люди не татари, бодай хтось був би прилюдно признав, що є такий мудрець, що називається Галич. І з дозволу Божого вродився не між українцями (ті вже мають досить такої голови, як Ростовця), а між москалями й варт його мудrosti вивчитися хочби напам'ять. А тут ніхто за двадцять літ ані муркнув про того мудреця. Видко людська завість не дала йому «виплисти» між народами світу. Отже придивімся розумові того московського Соломона.

Нащо він взагалі пописав те? Очевидно не на те, щоб похвалити Гетьмана Павла. А на що? Та на се, щоб Гетьмана Павла споганити. А за що, коли сам той московський Соломон пише, що Гетьман був і не переставав бути таким московським патріотом, що тільки про те і мріяв, щоб Україну цілісну і незнищену повернути Росії. Коли ж так, то йому прецінь від кожного москаля належала б вдячність до гробової дошки — а москаль Галич, московський офіцір і ще

й до того письменник, чомусь паплюжить Гетьмана! І навіть не каже чому.

Отже спробуймо «розібрати» тепер його так, як він дає нам до зрозуміння, що «розбірався» в людях, а Гетьман не «розбірався».

Є дві можливості-причини в тім, що москаль Галич так паплюжить Гетьмана України, хоч сам каже, що той Гетьман був і лишився вічним і безперестанним приятелем Росії. Перша можливість се те, що Галич просто несповна розуму, коли, як москаль, таке виписує на прихильного Москві Гетьмана. А друга можливість зовсім інакша: що Галич робить се з хитрості, рахуючи на таку глупоту хахлів, що мимо всіх діл свого Гетьмана, дуже хосенних для українців і для всієї України, — таки повірять пустим словам московського офіцера. І знайшов таких, от них же перший український націоналіст М. Ростовець! Та багато аж таких легковірних людців мабуть уже між українцями не знайде.

Щож у дійсності могло спонукати того московського офіцера до такого паплюження Гетьмана Павла? Ростовець пише, що Галич «добрий знайомий» Гетьмана Павла. І тут маємо розвязку цілої загадки з сею московською лайкою. Як відомо, коли московська офіцірня масово втікала в Україну, Гетьман Павло, не маючи своїх вироблених офіцирів у достатній кількості, приймав на службу й чужих, бо що мав робити? Отже між тими чужинцями просився на службу до нашого Гетьмана і той москаль Галич, і Гетьман його приняв, але зміркувавши, що Галич не має особливих здібностей, не дав йому ніякої вищої посади. І відея вся досада того «благородія», що хотіло в гетьманській службі стати «високим благородієм», а не могло. Злоба того типа походить очевидно з того, що Гетьман якраз «розбірався» в тім, чи він варт щось, чи ні, а не в тім, що Гетьман буцім то «не розбірався» в людях. А як добре Гетьман пізнався на тій нездарі, видно з тих нонсенсів, які понаписав Галич: таж все те одно другого купи не тримається і свідчить про нерозум того чоловіка тай більше про ніщо. Ось де правда.

Ген. штабу ген. хорунжий М. Капустянський видав в р. 1921 у Львові накладом «Діла» першу книгу матеріалів до воєнної історії п. з. «Похід українських армій на Київ—Одесу в 1919 р.» В тій праці той визначний український генерал пише:

«Не тільки вибороти собі самостійність, але й придбати

керуючу роль на сході, — ось чого могла осягнути Україна при відповідній політиці свого уряду і підтримці з боку населення та сприяючих зовнішніх умовах... Як видатний військовий діяч, Гетьман Скоропадський з великою енергією взявся за організацію української військової сили, цієї головної підвалини всякої держави. Він намітив широкий план збудування кадрів української армії. До праці на Україні гетьман Скоропадський притягнув найкращих старшин Генерального Штабу, утворивши Штаби Головний і Генеральний. Вся Україна розбивається на вісім корпусів округ. Кожна округа складається з двох піших і одної кінної дивізій. Крім того було закладено корпуси Кордонної охорони і Залізничний. Для всіх цих частин підбирається старшинські і підстаршинські кадри. Oprіч того ним організується сердюцька дивізія, з повним числом старшин, підстаршин і козаків (12.000 багнетів). Комплектувалася вона виключно з заможних селян, з істоти своєї ворожих комунізму. Також на Полтавщині і Харківщині, для захисту кордону від більшевиків, розгортається до повного складу старшин та козаків Запоріжська дивізія».

Отже п. М. Ростовець мав до вибору дві думки про Гетьмана Павла: одну думку висказав про нього незнаний московський офіцірина Галич, другу думку висказав всім відомий український генерал Капустянський. Незнаний нікому московський офіцірина пише про Гетьмана Павла, що це «пересічний чоловік», без здібностей, а український генерал Капустянський пише, що Гетьман Павло це видатний військовий діяч, з великою енергією, який намітив широкий план зорганізування української армії та притягнув до праці найкращих старшин ген. штабу. Що більше! Ген. Капустянський дає до пізнання, що Гетьман Павло був діяч, за якого Україна могла не тільки вибороти собі самостійність, але й здобути кермівну роль на цілім сході Європи — при відповідній політиці уряду й підтримці населення та сприятливих зовнішніх умовах. Коли на чолі уряду стояв такий визначний чоловік, як малює Гетьмана Павла ген. Капустянський, то річ ясна, що й політика того уряду була відповідна. Не було тільки підтримки від українців, а через те неможна було використати сприятливих зовнішніх умовин.

Від того часу, коли ген. Капустянський написав таку знамениту характеристику Гетьмана Павла, він сам наблизився до націоналістів, але через те характеристика його пера не

перестала бути правдива. Ген. Капустянський був уже тоді добре повнолітній, коли писав свою працю. Отже цікаве в тому що, що п. М. Ростовець дає першенство писанині невідомого москаля перед твором українського генерала та йще до того націоналіста, — аби тільки спалюжити Гетьмана України! Вже се одно доказує, що се за чоловік той п. Ростовець. В ньому нема ні самопошани, яку повинен мати правдивий націоналіст, ні логіки. Мусить се призвати кожний розважний чоловік, що перечитає його напасть. Брак логіки видно в п. Ростовця не тільки з того, як він вибирає «свідоцтва», але з самої підстави його боротьби: бо коли Гетьман Павло це такий «пересічний чоловік», як пише московський офіцирина Галич і за ним п. М. Ростовець, то що се за «сила» український націоналізм, коли за 20 літ не міг побороти в українській опінії того «пересічного» чоловіка, хоч безнастанно кидає на нього наклепи, очорнювання, лайку і ріжні «московські цитати» в Європі й Америці!...

VI.

А далі сягнув п. М. Ростовець вже не по таку мірноту, як Галич, а по грубшу рибу між москалями, щоб тільки дошкучити Гетьманові України.

Пише, каже Ростовець, про Скоропадського генерал Врангель: «Він дуже добре служив — й відзначився великою справністю. Дуже обережний, він уже молодим старшиною був призначений полковим адютантом і довгий час займав це становище. Начальники були завжди з нього задоволені й охоче висували його на кращі становища, але товариші його не любили. Порив, розмах і рішучість — ці властивості були йому чужі» (записки генерала Врангеля: «Южний фронт»).

Здається, що український націоналіст М. Ростовець просто забувся, коли навів отсю харктеристику Гетьмана Павла пера російського генерала Врангеля: бо се властиво харктеристика надзвичайно добра, коли взяти під увагу заздрість, яка між людьми панує в кожнім фаху. І між генералами також. Що з той власне заздрости ген. Врангель попав у противоріччя з самим собою, видно з того, що він признає Гетьманові Павлові, розуміється, як генералові, велику справність, а зараз потому пише, що «порив, розмах і рішучість» були йому чужі. А деж може генерал без рішучості мати хочби

звичайну справність, не то вже велику?! Щодо браку пориву в Гетьмана Павла, то се очевидна неправда: бо пірвався ж Він на таке величезне діло, як на упорядкування страшного українського хаосу. А що це значить, оцінити може тільки той, хто цей хаос бачив. І сей Гетьман не тільки пірвався на таке діло, але й довершив його: хто був за його влади в Україні, той може посвідчити, що всого було тоді вбрід і всюди панував лад і порядок, і то такий, що навіть за часів миру при царях не все так бувало. А закид про брак розмаху в Гетьмана Павла се найбільш неправдивий із усіх закидів: адже се той Гетьман, що хотів, спершися на Київ і Україну, опанувати потому Москву й цілу Росію, подібно як колись опанував її з Києва Володимир Великий, що його кров пливе також у жилах Роду Скоропадських. *) На сході Європи мало було монархів з більшим розмахом, як Гетьман Павло, — тільки свої невігласи не дали йому довершити того вже розпочатого розмаху. Не даром, як свідчить ген. Врангель, Павла Скоропадського, як військового старшину, його начальники охоче висували на кращі становища та зажди були з нього дуже задоволені. Пересічного чоловіка, яким його хоче представити москаль Галич, начальники не висувають зажди на кращі становища, а то з тої простої причини, що самі були б тим скомпромітовані. А що товариші «не любили» за те Павла Скоропадського, то се зрозуміле і ясне: бо як у стозі сіна трудно знайти голку, так між людьми трудно знайти такого приятеля, що тішився б з постійних успіхів свого знайомого або товариша. Кожна велич викликає заздрість між людьми і неохоту до того, хто їх перевищає.

В усякому разі характеристика Гетьмана Павла, що її дав російський ген. Врангель, цілком побиває те, що повилісував москаль Галич, і свідчить до того про невеличкий розум Ростовця, бо коли Ростовець хотів паллюжити й «нищити» Гетьмана Павла, тоді повинен був як вогню уникати характеристики пера Врангеля, бо та характеристика мимоволі свідчить, що Гетьман Павло се чоловік надзвичайно здібний, або, як він каже, відзначався великою справністю, та що так дивилися всі його начальники на нього. Се значить, що се було ніякого виїмку між тими начальниками, не було ні одного та-

*) Гл. про се докладно студію нашого молодого історика Омеляна Іріцака, яка була напечатана в «Новій Зорі», ч. 30/38 і в альманаху «За велич України» та окремою відбиткою.

кого, який сказав би, що будучий Гетьман Скоропадський чоловік малих здібностей або не надається до праці. А хто думає, що все російське начальство було дурне, за те розумний український націоналіст Ростовець, з тим очевидно нема що і про що говорити.

VII.

Пан Ростовець дальше не орієнтується, що робить і в переконанні, що наводить нову кепську характеристику Гетьмана Павла, друкує ось що:

«Генерал Чернячків пише: «Сам Скоропадський, генерал світи Його Величності, любив Росію. Він мало нагадував українця і по вигляді, і по своїй вдачі... Як російський генерал, він болів душою з приводу роз'єдання Росії». (Генерал Чернячків: «Донська Літопис»).»

«Любив Росію», ось ті два словечка, якими безпритомний з ненависті український націоналіст думав убити в публічній опінії Гетьмана Павла. Я, автор сих стрічок, виховувався в ненависті до Росії і справді ненавідів її «за поневолення моого рідного народу». Та коли я підріс і глибше пізнав історію свого народу, коли я побачив, як демагогія і перекупство розідало провідну верству його, як через анархію і безголовя тої верстви кровавився наш народ століттями, тоді я зрозумів, що з тої руїни, серед якої кловали Україну чужинці, мов та галич, одними із найліпших виходів було якесь порозуміння з одним із сусідів, бо те порозуміння уможливило б Україні замиритися й українському народові поширитися на великі і прекрасні землі на схід і півднє від Києва. Бо треба знати, що ще за Богдана Хмельницького таки зараз під Києвом зачинався несраний степ. Наше кохацтво, виховане в польській державі, проявляло подібні хиби, як польська шляхта, і тому власними силами не могло дати собі ради навіть з такою невеликою ордою, як була орда кримських татар. Вона віками шицала Україну, заганяючись аж під Самбір і Перемишль, і гнала в татарську неволю наш народ часом і двічі на рік та продавала його на торгах. Щойно Україна получена з Росією спромоглася задавити татарську змію і в степах, і в самім Криму. Сьогодні український народ займає на дві третини більше землі, ніж займав перед тим, заки гетьман Богдан проголосив порозуміння України з Московчиною. Я сим не хочу пропагувати ніякого підданства України Москві, але правди не вільно закривати, бо неправда — не просвіта. Коли ж гетьман Пав-

ло, що виріс у Росії, любив її, то се може бути тільки доказом, що він здібний полюбити й Україну, а не можна того сказати про ріжних українських крикунів, які тільки анархію роблять у рідній землі. Бо слухно пише наш великий мисленик Липинський: «Націоналізм буває двоякий: державно-творчий і державно-руйнуючий. Прикладом першого може бути націоналізм англійський, другого — націоналізм жидівський, польський, український. Перший єсть націоналізмом територіальним і політичним, другий єсть націоналізмом екстериторіальним і віроісповідним. Перший я називаю патріотизмом, другий — шовінізмом. Коли Ви хочете, щоб була Українська держава, Ви мусите бути патріотами, а не шовіністами». *)

Ненавистю до всіх, що не визнають нашої віри або наших поглядів, можна тільки розвалити все, а неможна нічого збудувати. Гетьман України не має в собі тої ненависті і тому він надається до будування великої української держави.

Коли московський генерал свідчить, що Гетьман Павло ще як був генералом у дружині російського царя, то свою вдачею мало нагадував українця, то з сего свідоцтва можна сумувати, а можна й тішитися. Сумувати можна тоді, коли це значить, що українство було таке ослаблене, що вже майже затиралося в представниках своїх високих родів, а тішитися можна тоді, коли московський генерал під українцем розумів хахла, малороса, вічного раба, якого чоботом у лиці копають, бо тільки тоді він признає начальство і буде слухати. Тоді можна лише тішитися, що Гетьман Павло мало нагадував тодішнього українця за часів, як іще служив при російським цареві. А що Гетьман Павло, як генерал, болів душою з приводу роз'єдання Росії, то треба знати, яке се було роз'єдання. Ні Українська Центральна Рада не хотіла роз'єдання з Росією, ні Директорія. Отже коли се правда, що Гетьман Павло болів душою з приводу роз'єдання Росії, то чому ж він мав бути виїмком між всіми українцями над Дніпром, коли ні Грушівський, ні члени Центральної Ради не хотіли роз'єдання, і коли Петлюра та Винниченко по-тайки порозумівалися з Москвою, отже були зединені з нею душами. Але се ще велике питання, чи так справді було, як

*) Гл. В. Липинський про патріотизм і шовінізм. «Нація в поході», рік I, ч. 7, ст. I.

пише генерал Черячукін. Чи може Гетьман Скоропадський як добрий політик старався не викликати враження, що йому залежить на якнайбільшім скріпленні Росії й опануванні Росії (що правда, то й тоді не було б «роз'єднення»; за Володимира Великого, який із Києва правив Росією, також не було роз'єднання).

VIII.

Пан Ростовець продовжує своє діло паплюження Гетьмана України далі й думає, що до сего надається також отсе:

«Врешті свідоцтво дуже близького до Скоропадського герцога Л. Лейхтенберського, який пише: «Великий землевласник Малоросії, гвардійський старшина і генерал із оточення царя. Скоропадський був людиною чисто російської культури». (Герцог Лейхтенберський: Воспомінання об Україні).»

А якою ж культурою, може турецькою, мав бути перекинтий чоловік, що виростав і виховувався в російській державі?! Як у горах є гірський воздух, а на морі морський, свіжо-солений, так кожна держава від найдавніших часів витворює свою культуру, то зн. свій лад і порядок, свій світогляд, своє уживання життя, словом — свою культуру. Так було в старій єгипетській державі, у вавилонській та асирійській, у грецькій та римській, так було і в російській, німецькій, англійській і т. д. Але т. зв. чисто російська культура мала і має в собі дуже багато українських складників, бо колиска тої культури і держави була в Україні, бо українські князі з Києва загосподаровували давню Суздалщину і Московщину, бо українські майстри будували там церкви і кріпості, бо українські вчені писали там літописі й усікі книги, бо українські вчителі вчили там грамоти, бо ще до-недавна від Варшави аж по Камчатку православними єпископами були українці в Росії. Отже в російській культурі, хто зна, чи не більше української культури, ніж якої іншої. Нпр., коли Польщу розібрали три держави, німецька, російська й австрійська, то поляки, що вже вродилися і виростили в тих державах, мали зовсім інакші світогляди й культури — тай по сей час їх мають, хоч понад 20 літ є вже зединена Польща. На те нема ради, тільки довгий уплив часу може се змінити. Отже лих чоловік, що не знає світові ладу, може дивуватися, що Гетьман Павло, який виріс у російській державі мав російську культуру. А яку ж інакшу мав мати?

Хто знає ці складні справи, той розуміє, що сказати про когось: се чоловік російської культури — зовсім не значить, що він москаль. Поляки мають культуру різко інакшу, ніж російська, а всетаки їх побут у російській державі не лишився без впливу на них. Вистарчить раз бути в Варшаві, то зараз можна побачити, що населення її належало до російської держави, бо видно там російські впливи в цілім житті. Чи з сего можна робити закид полякам, що жили в російській державі? Як можна такий сам закид робити Гетьманові Павлові? Але український націоналіст, засліплений ненавистю, взагалі думати не вміє і навіть не може.

IX.

Пан Ростовець підважує Гетьмана Павла далі ось як:

«Цей же автор (герцог Лейхтенберський) пише про політичну лінію Скоропадського між ін. таке: «Повязаний із Скоропадським піктами товариства і приятелювання я відідував його тоді (в час гетьманування — прим. М. Р.), коли лише хотів. Бувало, що він відкривав мені своє серце, знаючи, що я таємниця його не розкрию. Він пробував прийти до згоди з командантом добровольчої армії ген. Денікіном, при посередництві ген. Дутова від хотів простягнути руку адм. Колчакові. Залізне півколо таким чином поступово витворювалося б із швидя Росії проти большевицького безладдя в Москві й Петербурзі»...

Передовсім отсе свідоцтво герцога Лейхтенберського про те, як Гетьман Павло пробував дійти до згоди з ген. Денікіном і через ген. Дутова порозумітися навіть з адміралом Колчаком у Сибіру, свідчить про великий розмах Гетьмана Павла, отже заперечує твердження Врангеля, немов би того розмаху не було. А далі це свідоцтво доказує, що п. М. Ростовець не орієнтується в тім, що сам наводить, бо його виписки, повідомлені з різних російських діячів, заперечують один одного. Годилася з Денікіном також УГА (Українська Галицька Армія), чи за се можна на неї накидатися? Треба передовсім знати докладно, чому вона годилася, коли годилася, де годилася і щойно тоді можна оцінити ту справу. Нераз аж по десятках літ показується, що було добре в таких справах, а що недобре. Словом, таких політичних справ розважний чоловік не буде так прихапцем і так баламутно вирішувати. Але де Ростовцеві до розваги?

X.

Дальше Ростовець наводить такі вискази згаданого герцога:

«Досвідчені русські люди, які з українського мали хіба тільки одне ім'яня, та й то не завжди, репрезентували новонароджену українську державу в країнах, які визнали її існування. Таким чином усе здавалося йшло до кращого... Якщо Скоропадський під патріском німців був позбавлений спромоги отверто заявити, що незалежність України продовжується лише до моменту, поки в Росії не створиться дійсний уряд, то тепер уже можна голосно сказати, що такою була думка гетьмана від самого початку. В «незалежній» Україні він бачив лише ядро, яке в один прекрасний день згрупуве всі творчі сили всіх частин Росії, щоб звідтіля зломити большевизм і створити нову Росію, де Україна була б, на вишадок потреби, автономною частиною. Якщо установчі Збори Росії встановили б конституційну монархію, то гетьман хотів заграти ролю Богдана Хмельницького, який у 1654 р. привів малоросійських козаків під зверхність московського царя. І коли Скоропадський виступив після перемоги над німцями з такою заявою, він висловив лише свою заховану думку, заховане почуття».

Читаючи такі і подібні виписки з книжок, брошур і статей ріжких російських діячів, які говорили з Гетьманом Павлом, все треба памятати про ціль, яку ті москали мали (герцог Лейхтенберський це змосковщений німець). Отже вони могли мати на меті або здискредитувати Гетьмана Павла між українцями і тому написали неправду, — або писали те, в чім їх переконав Гетьман Павло. А чи се було правда, що він їм говорив, чи політика, сего очевидно вони сказати напевно не можуть. На тім і полягає зручність доброго політика, що властивих його думок чужі люди пізнати не можуть, а буває, що і свої основно помиляються, бо не кожному свому можна вірити. Тому при оцінці політики, як зрештою всіх людей, все були, є і будуть рішальні їх діла, а не слова. За Гетьманом Павлом свідчать його діла, добре для української справи.

XI.

Далі М. Ростовець наводить ось що:

«Генерал Денікін передав в своїх спогадах таку розмову Скоропадського з послом добровольчої армії Марковим. «В грамоті (про федерацію з Росією — прим. М. Р.) — сказав гетьман В. Маркову — я ясно висказав те, що давно хотів, але не міг раніше. Я писав Ніколаю Ніколаєвичу, що прошу його й пропоную йому взяти командування над всіми військами колишніх Росії й владу. Його особа повинна поєднати всіх нас генералів, бо ми лише сваримося. Коли він зробиться не тільки головно-командуючим, але й приятелем, я з радістю без вагань передам йому цілу свою владу». (Генерал Денікін: Очерки русской смуты).

Тут п. М. Ростовець вже не втерпів, аби не додати: «Так переказував «Гетьман» України великому князеві московському».

Сей дописок «от полноти пересердча» п. М. Ростовия свідчить, що обурення його на Гетьмана Павла таке велике, що сим разом навіть лайка застрягла йому в горлі і він не ригнув нею. У своїй найвності п. М. Ростовець уявляє собі десь, що Гетьман Павло повинен був вилаяти в батька-матір російського посла Маркова та російському ген. Денікінові і великому князеві Николаєві Николаєвичеві повинен був переслати дулю. В нагороду за те п. М. Ростовець хто зна, чи не згодився б навіть подумати над тим, аби колись перестати вживати лапок при слові «гетьман».

Але не в тім річ.

Автор цих рядків мав нагоду обговорити справу згадки з самим Гетьманом Павлом Скоропадським. І Пан Гетьман дав з цього приводу такі пояснення:

1. Коли тут мова йде про генерала Маркова, не відомого ще в царських часів політика Маркова II., з яким він взагалі не був знайомим, то Пан Гетьман мав нагоду бачитися з ним ще за часу свого командування російським армійським корпусом у Житомірі, себто, ще в 1917 р., після того не бачився.

2. Пан Гетьман ніколи нічого не писав в. к. Николаєві Николаєвичеві, як рівно ж ніколи не мав наміру комусь із росіян передавати владу.

XII.

Треба подивляти п. М. Ростовця за його велику працьовитість, з якою він вишукував всякі можливі вискази ріжких, преріжких москалів, аби тільки здискредитувати між українцями особу Гетьмана Павла. Отже крім наведених вже висказів Юрія Галича, ген. Врангеля, ген. Черячукіна, герцога Лейхтенберського, ген. Денікіна і посла його Маркова наводить ще вискази москалів: Івана Нажівіна, Николая Кришевського, ген. Лукомського, ген. Краснова, та знов ген. Черячукіна і т. д. Наша праця разрослася б занадто, як би ми слово за словом передали і потому збивали все, що поназбирував п. М. Ростовець. Але воно, правду кажучи, настілько подібне до себе, що просто шкода часу і місця дальнє займатися тим докладно. А все таки не можемо відмовити собі

приємности навести ще один виписок з тих, які зробив п. М. Ростовець, проти Гетьмана Павла.

Він пише:

«Російський письменник Іван Нажівін піводить такий факт: «Коли московська діпутація від «Союзу земельних власників» поставила перед «гетьманом» рубом питання про «сепаратизм», він відповів: «Да, господа, я, конечно, стою за самостійну Україну. Но ету самостійну Україну, когда придет время, я положу к ногам Єго Імператорського Величества». (Іван Нажівін: Записки о революції).

Написане д. Нажівіним — чистісінька брехня!

Під час згаданої вище розмови мова йшла про земельне питання. Пан Гетьман тоді сказав, що незабаром буде новий закон, який засує цю справу, але ніяких заяв про покладення «самостійної України» до «стіл Його Імператорської Величності» він не робив. Таким чином написане д. Нажівіним це або несумісна передача з чужого голосу неперевіреної чутки, або ж намірена провокація. Ось так п. М. Ростовець, візбіруючи з російських писань преріжні протиукраїнські, а зокрема протигетьманські «перли», анік не завдав собі труду дошукатися, що в них правдивого, а що вигаданого. Він у своїй люті проти Гетьмана Павла просто став знаряддям ворогів України, пішовши розносити далі їхні твердження, чим зайвий раз підтверджив глузливе московське твердження: хахлу і такої бог збрядьот!

Пан М. Ростовець, поширюючи російські побреҳоньки, сам того не зауважуючи, з ворохобного «українця» обертається в «самоотверженого малороса», що служить збудуванню «Єдиної, Неділімої Росії» не за страх, а за совість.

Коли б п. М. Ростовець мав хоч кріхту журналістичної етики, без наявності якої людина не має права хапатися за перо, бо інакше вона тільки збільшує число бандитів від пера, — то він би насамперед перевірив оті московські писання, а потім би вже затроював ними українського читача.

Характеристично для п. М. Ростовця, що він вибирає з тих писань лише все негативне про Гетьмана Павла, але оминає старанно все позитивне, що, правда, рідко, але все ж виходило з під російського пера про нього. І то з під пера таких осіб, свідоцтво яких у силу певних причин саме має більшу вартість для схарактеризування політичного обличчя Гетьмана Павла Скоропадського, ніж всі писання пп. Нажівіних, Деникінів і т. д., і т. д.

Дозволю собі навести тут витяг з «Записок» ген. Врангеля (Ноябрь 1916 р.—Ноябрь 1920 р.), друкованих у збірниках

«Бѣлое Дѣло» (Кн-во «Мѣдный Всадник», т. V, 1928 г., під редакцією А. А. ф. Лампе, стор. 63-64). Врангель каже про українських прихильників союзу між Україною й Німеччиною:

«Більшості цих прихильників були чужі ідеї самостійної України й вони бачили в збудуванні України лише часткове відродження Великої Росії. Але деякі, навіть з поміж найближчих дорадників Гетьмана були яскравими прихильниками «щирого Українства». Німці старанно підтримували українське самостійництво, а сам Скоропадський, чи щоб додогодити могутнім покровителям, чи в силу «політичних міркувань», явно грав у «цибу Україну».

Через день після перших моїх відвідин я обідав у Гетьмана. Після кофе ми просиділи розмовляючи до пізньої години. Як і під час першої нашої розмови, Скоропадський заговорив про те, що сподівається моєї згоди допомогти йому. Я підтвердив сказане першого разу — можливість моєї праці в сучасній ситуації лише як техніка:

«Я думаю, що міг би бути найбільш корисним у характері військового начальника, хоч би при створенні значної кінності. На жаль, оскільки я встиг зазнайомитися зі справою, я дуже сумніваюся, щоб німці дали тобі цю можність. Але це друге питання. Я готовий взятися за першу ліпшу, мені під силу працю, бути хоч маленьким поліційним комісаром, коли це може бути корисно для Росії. Я знаю, що в твому становищі справжні заміри доводиться, можливо, приховувати, але не заховаю від тебе, що багато з того, що тут відбувається, для мене незрозуміло й зупиняє мене. Чи віриш ти сам у можність створити самостійну Україну, чи ж ти мислиш Україну лише як перший склад слова «Росія»?»

Скоропадський гаряче став доводити мені, що Україна має всі дані для витворення самостійної й незалежної держави, що стремління до самостійності давно жило в Українському народі, а за останніх літ підсилено працювала в цьому напрямі Австрія і плоди цієї праці без сумніву значні. Нарешті він почав доводити, що обєднання славянських земель Австрії й України й утворення самостійної й незалежної України, мабуть, єдине життєве завдання.

Цей вечір остаточно зміцнив мене в мому рішенні і другого дня я розпочав клопоти про білети на Бобруйск і поклав півся закінчити всі мої справи в Києві».

До цього хіба можна додати, що генерал Врангель не добре зрозумів Гетьмана, коли писав, що він казав про пра-

цю Австрії в українському питанні. Очевидно, що Гетьман казав про працю галицьких українців, що тоді були під Австрією.

XIII.

Ми вже рішуче хотіли закінчити наводити витяги, що їх поназирає п. М. Ростовець із ріжних, преріжних московських джерел, але не можемо оминути ще одного витягу, як він каже, «із ділянки московської практичної політики». Отже п. М. Ростовець наводить ще таке:

«Московська еміграційна організація «Національний Союз Нового Покоління» (НСНП) дає в брошурі «Український вопрос» точні інструкції своїм членам, як поборювати українство. При вичислюванні всіх українських груп пишеться в брошурі в наступний спосіб про Скоропадського: «Одного Гетьмана Скоропадського забороняється поборювати членам НСНП, павлаки, члени мають поборювати Скоропадському та ширити його ідеї серед Українців! Во Скоропадський не в українцем, по своїй культурі та психології він русський великороджавник. Його політичні прагнення обмежуються до концепції федерації з Росією. Федеративний режим запевнює перевагу та панування руської пації. Поборювати Скоропадського — значить валити основи російської великороджавності».

Передовсім треба ствердити, що п. М. Ростовець наводить сі напади і не каже, звідки він їх бере, чи з якої газети, чи з книжки, чи з брошури, чи з першої руки, чи з другої руки. Між солідними працівниками пера принятій у цілім світі такий звичай, що коли хто нападаючи каже, що наводить чуже, надруковане свідоцтво, то все пише, відки його взяв. Коли взяв із книжки або з брошури, то подає автора й заголовок тої праці, коли ж автор не підписаний, то бодай сам заголовок. Крім того, подає місто, де та книжка чи брошура вийшла, і подає сторону, на котрій напечатано те, що він наводить. Місто видання книжки подається в тій цілі, щоб можна було спровадити ту книжку або брошуру й переконатися, чи справді цитат (виписок) зроблено справедливо, чи сфальшовано. А сторону подається на те, бо бувають грубі книжки, в яких дуже довго треба б шукати, якби не була подана сторона виписка. Коли ж хто взяв своїй виписок проти когось з газети, тоді подає назву тої газети й число та рік видання, а коли є дві газети або й більше тої самої назви, тоді треба ще подати місто, в якім виходить газета. Коли ж хто взяв свій виписок-атаку з відозви, тоді подається заголовок тої відозви, підписи тих, що її видали, а бодай перший підпис. Коли ж відозва не має ні заголовка, ні підпису, тоді подається місто,

де вона випечатана. Коли ж і того нема на відозві, тоді подається короткий опис тої відозви, якої вона величини, на якім папері вона напечатана, білім, зеленім, червонім, і чи вона напечатана в друкарні чи на машині до писання, чи може писана рукою і відбита на цикльостилі і т. п.

Так поступають чесні працівники пера, що хочуть на когось нападати. А нечесні пишуть, напр., так: Добре то написано в відозві, яку напечатану в «Ділі», що той і той та його батько злодії, обманці, фальшивіники векселів, запроданці, убійники і що навіть призналися до того всього, як їх притиснули до муру...

Шукайте ж тепер у «Ділі» за тою вигаданою відзоюю, коли «Діло» виходить вже 60 літ і від яких 50 літ числа «Діла» з одного тільки кварталу, оправлені дають у бібліотеці грубезний том. Отже треба б перечитати поверх 200 томів, аби — не знайти той відозви. «Не знайти» пишемо тому, бо хто так наводить «свідоцтва» на свої напади, той той відозви на очі не бачив, бо її нема, а він просто видумує, щоб оклеветати, очорнити й підкопати свого противника.

А тепер приглянемося змістові тої інструкції, про яку п. М. Ростовець каже, що її видала московська організація в брошурі «Український вопрос», але не пише, ні де та брошуря вийшла, ні на котрій стороні се напечатано. Як перечитаєте уважно все, що п. М. Ростовець наводить, то перед вами мусить стати ось які питання:

Гей, а на що молоді москалі таке написали? Чи аби пошкодити Гетьманові Павлові, чи аби йому помогти? Як пошкодити, то нашо, а як помогти, то в якій цілі? Де? Перед ким?

Хто поставить собі такі питання, той потрафить помалу й відповісти на них. Тоді справа буде йому ясна і буде виглядати приблизно так: Коли московська організація хотіла пошкодити Гетьманові Павлові в очах українців, тоді вона спритно уложила те, що наводить п. М. Ростовець, — але тоді те свідоцтво говорить виразно, що Гетьман великий український патріот, якого московська злоба аж в такий спосіб шкалює й підкопує.

Коли ж московська організація хотіла помогти Гетьманові Павлові, то тут можливі ріжні річі.

а) Перша можливість та, що москалі, які написали, то цілковиті тумани, і то не такі тумани, які стуманіли через те, що впали головою на кант, але тумани від уродження свого, бо якби вони бодай трохи мали розуму, то знали б, що

кожна інструкція може дістатися в руки противників. А коли вороги довідаються про такий зміст її, тоді позиція чоловіка, яку та інструкція хотіла скріпити, була б не скріплена, а ослаблена і може навіть цілком знищена. А коли Гетьман Павло вже не мав би позиції між українцями, то який із нього пожиток мали б москалі, якби він був їх чоловіком? Річ ясна, що тоді Гетьман Павло був би приватною людиною з титулом б. царського генерала, який йому зрештою правно належиться, але таких б. царських генералів було і є ще на копи. Отже — якби се було правою, що Гетьман Павло тільки удає українця, а дійсно сприяє Москві й хоче, щоб Москва далі панувала над Україною, тоді ніякі москалі такої інструкції напевне не видали б, бо на те не треба мати багато розуму, щоб зрозуміти, що така інструкція підкопала б їх власного приятеля. Хоч не всі люди розумні і в кожній організації бувають розумніші та дурніші, але в ніякій організації на світі не доходять до проводу аж такі тумани від уродження, що не розуміли б такої простої річі. А коли б таке диво вже десь трапилося, тоді напевно знайшовся б бодай один розумний чоловік, який счинив би крик і довів би до скинення таких туманів з проводу організації, хоч би тому, щоб вони не робили дальших дурниць. Розуміється, та к є незвичайна подія набрала б розголосу й була б загально відома, бо викликала б сміх і регіт між людьми.

Все те таке ясне, як сонце. Отже вже сам зміст, що його наводить п. М. Ростовець, показує, що се якесь фальшерство, і то дурне фальшерство, в якім видко виразно «блі нитки» і незграбні руки тих, що се чорне фальшерство робили.

б) А тепер приймім на хвильку, що се таки не фальшерство. Що все те правда, що наводить п. М. Ростовець, що справді є така «інструкція» московської еміграційної організації. Приймім, що та московська організація радила над тою «інструкцією», ухвалила її, запротоколувала й оповістила друком. Чи розважний чоловік і тоді візьме таку «інструкцію» за добру монету й буде нею воювати? Ні! А чому ні? Бо розважний чоловік навіть тоді ще застановиться над тою московською організацією, над мамою такої «інструкції». А як застановиться, тоді прийде йому до голови правда про ту еміграцію, а та правда про розклад і гниття тої еміграції та-ка страшна, що страшнішої ще не було в історії ніякої організації. Бо кому ж невідомо, що серед московської еміграції в Парижі навіть високі і правдиві російські генерали бу-

ли на службі в большевиків і за юдині гроши, які діставали від Сovітів на своє гуляще, погане життя, літами шпіонували своїх власних товаришів, доносили на них, ба, помагали на-віть викрадати їх у білій день і вивозити їх на тортури, на муки в Росію! Чоловіки й жінки, старі й молоді замотані в ту нечувану і небувалу передтим провокаційно-шпіонську по-гань, якої в такій огиді ще світ не бачив. Відколи люди зна-ють письмо, то значить від тисячі літ, є величезні бібліотеки про добрі і злі діла людей, але такої погані й такої гнилі, яка проявилася серед московської еміграції, ще не занотувало перо ні писальне ніякого чоловіка на землі. І щож серед та-кої гнилі значило б для московських большевиків змайстру-вати провокаційну «інструкцію» проти українського Гетьмана, або якогось іншого діяча, який ім може бути невигідний? І з такого джерела черпати мнимі докази, щоб на їх «підставі» рішати найважніші справи між українцями, тай ще до того навіть не казати, де саме та брошура появилася і хто ту «ін-струкцію» зробив чи підписав та видав?

Хоч великі тумани були б ті москалі, які направду таку інструкцію укладали б, то ще більший туман був би той українець, що повірив би в те все й чорну та смердючу московську інструкцію уважав би за документ, на якім, як на фун-даменті, можна робити українську політику.

в) Та будьмо ще обережніші. Приймім, що москалі, які ту інструкцію укладали, не були спровоковані большевиками і не були туманами від уродження, тільки мали свої причини, щоб видати таку «інструкцію». Які ж ті причини могли бути? Перша мусіла б бути та, що Гетьман Павло доставив би ім доказів на те, що він лише удає українця, а в дійсності він хо-че завести Україну в неволю до матушки Москви. Отже по-думайте тільки, що поважний Гетьман іде до московських молокососів (бо то молода організація видала ту «інструк-цію», пише п. М. Ростовець), або кличе тих головусих моска-лів до себе, до своєї віллі в Ванзее, і, замкнувши двері на ключ, на три спусти, каже до них: «Псст! слухайте, хлопці-молодці, я, каже, пустився на Гетьмана України тільки так, аби удавати, а напрвду, то я москаль такий, як і ви! Отже, каже, ви зі мною будьте, а я з вами і все буде добре». Потрясли собі руки і незадовго появилася «інструкція» московської мо-ладі (!) в цілі поучення не лише молодих москалів, але і стар-ших, як «властиво» мають поводитися, щоб не стратити України, Золотоверхого Києва, прекрасного вугля-антрациту

в Донецькім басейні, чудового Чорного Моря і Криму з помаранчами, фігами та солодким виноградом...

Кінь сміявся б з цілої такої «політики», якби знов, про що йде. А письменник (!) українських молодих націоналістів бере ту штуку поважно й навіть не застовляється над тим, яке те все смішне і чому таку «інструкцію» мала б видати якраз організація московських молокососів, а не дорослих москалів, і відки та організація молокососів взяла підставу до такої «інструкції», чи зі своєї власної голівки, чи з таємної розмови з нашим Гетьманом, чи від старих москалів, а в тім останнім випадку, чому ті старі москалі самі не видали такої важкої «інструкції», а переказали справу таким молокососам?

Словом, як можна собі уявити якусь найдурнішу річ із історії розкладеної вже еміграції, то булав се така власне «інструкція».

А тепер, Дорогий Читачу, подумай над тим, чого тільки не поназираував український націоналіст, п. М. Ростовець, щоб тільки очорнити, оклеветати, понизити і цілком ослабити політичну позицію старшого, поважного чоловіка, історичного українського роду, який життям своїм заризикував для ідеї відбудови поважної української держави!

Хто знає, скільки праці мусів п. М. Ростовець вкласти в саме повищування тих усіх цитатів (виписків), той дуже здивується, бо само перечитання всіх тих творів, книжок, брошур, газет і відозв, на які покликується п. М. Ростовець, саме слідження за тим усім у пресі, в своїй і чужій, та на книгарськім ринку, своїм і чужим, вимагає довгої й уважної праці або цілої комісії людей, які тільки тим займалися б, або одного дуже злібного й дуже запаленого ненавистю чоловіка, який ввесь свій час присвятив би задоволенню тої своєї ненависті і з запалом, гідним ліпшої справи, зібрав би весь той гній підозрінь, наклепів, перекручувань і очернень, сяк-так угрюпував би все те, сяк-так здебільша перетравив би і зачав би з себе ригати ту ідь.

Коли приняти першу можливість (що над зібраним все-го того працювала ціла комісія), тоді муситься прийти до погляду, що була се комісія зложена з платних агентів, одної з тих сил, яким залежить на тім, щоб Україна ніколи не мала своєї держави і своєї влади. А що Гетьман Павло, якого рід вже раз правив Україною і який сам за нашої памяти вже нею правив, се найповажніший політичний центр можливости видвигнення української держави на будуче, отже не дивота,

що та чужа комісія агентів, запряжена до роботи над підкопуванням всяких виглядів на видвигнення української державності, нікому іншому з українців не присвятила стільки уваги, щоб оклеветати й очорнити його, як присвятила тому з українців, якого найбільше боїться.

XIV.

Дотепер п. М. Ростовець, що наводив ріжні противні собі вислови москалів про Гетьмана Павла, проявив тільки свою наївність, коли думав, що він тими висловами чужих людей може когонебудь справді очорнити, — а при кінці своєї статті п. М. Ростовець проявляє вже забавний доказ своєї зарозумілості. А саме в той спосіб, що заглядає до споминів самого Гетьмана Павла Скоропадського, друкованих у «Хліборобській Україні», й думає, що витягами з тих споминів можна «скомпромітувати» Гетьмана Павла. Як відомо, «Хліборобську Україну» редактував такий чоловік, як Вячеслав Липинський, який у тім часі, коли в тім органі друкував спомини Гетьмана Павла, був з ним у найліпших взаєминах. Кожному ясно і зрозуміло, що якби навіть Гетьманові Павлові при писанні його споминів справді трапилося написати щось невиразне, або таке, що його поставило б у невідповіднім світлі, то редактор з такою головою, яку мав Вячеслав Липинський, був би се напевно спостеріг і просто був би не пустив того до друку. А покійний Липинський належав до дуже уважних редакторів, який по кілька разів читав те, що сам написав, і дуже пильно контролював писання інших. Автор сих стрічок знову особисто пок. Вячеслава Липинського й літами з ним листувався, отже може щось сказати про роботу Липинського, як редактора. Таких уважних і розумних редакторів, яким був Липинський за здоровля свого, ми багато не мали. Але п. М. Ростовець у своїй зарозумілості думає, що він розумніший і що він, Ростовець, «відкрив» у споминах Гетьмана Павла річі, які буцімто «компромітують» Гетьмана, хоч не відкрив того редактор «Хліборобської України», Липинський! А тепер приглянемося, що саме п. М. Ростовець уважає за «компромітуоче» Гетьмана Павла у його споминах, хоч не уважав того за компромітуоче Липинський. Пан М. Ростовець пише:

«Скоропадський розповідає про вступлення в нього українського духа, що з моментом коли цар зіркся престолу, «для людей його (Скоропадського)»

падського — прим. М. Р.) світогляду настала можливість і необхідність вибирати свій дальший шлях життя й праці, з хвилиною, коли... імператор, зрікшися престолу за себе його сина, звільнив тим самим їх од присяги». (Уривки із спогадів Скоропадського: Хліборобська Україна VII).

Навівши той уривок, п. М. Ростовець «стверджує», немов би Гетьман Павло тими словами «ствердив», що тільки уступлення царя зробило з нього «українця»...

Перечитайте собі ще раз слова Гетьмана Павла, які наявів п. М. Ростовець і застановіться, чи можна їм підсувати таке розуміння. Тими словами Гетьман Павло каже, що коли цар зрікся престолу, то для людей таких, як він (пізніший Гетьман), т. з. людей вірних присязі своїй і свого роду, настала можливість і конечність вибирати свій дальший шлях життя і праці, — але не каже, що се зробило з нього українця. Таке підсування інакшого значення словам, якого довершив п. М. Ростовець, називається нечесним ділом або просто кажучи обманом, ощущством. Є ріжні обмани: спритні й дурні. Сей обман, який тут зробив п. М. Ростовець, належить до дурних обманів, бо цілком очевидних. Застановімся над тим, бо воно повчальне на тепер і на будуче.

Наведені вище слова Гетьмана Павла про те, що доперва з хвилиною, коли ціsar (імператор) Росії зрікся престолу за себе і за сина свого, то звільнив тим від присяги тих, що йому присягали і дав їм можливість і конечність вибирати свій дальший шлях життя і праці, — подумані й укладені так розумно, що виставляють українцям якнайліпше свідоцтво, розуміється, перед розумними людьми, на тепер і на будуче. В морі зрадництва, навіть супроти своїх, яким кипіла Україна, це слова, що повинні світити мов передусім як приклад погляду про відносини між самими українцями. А подруге: вдумайтесь в позицію України у хвилі, коли гетьман Богдан Хмельницький і ті, що були з ним, іменем українського народу добровільно робили союз з Москвою. З західними сусідами порозуміння було абсолютно не можливе по тім морі пролітої крові і по тих вибуках ненависті, що довго мов пожежа стояла над Україною і Польщею. Земля опустошена до краю, з полудня шарпали її турецькі й татарські орди, рік-річно, часом і двічі на рік, женучи в ясир і неволю, що було найкраще і найздоровіше в нашім народі. Знищена Україна своїми силами вдергатися не могла. Її тоді не оставало нішо інше, як порозумітися з Москвою. Велика голова Богдана пішла на той крок, хоч був се крок тяжкий і хоч гетьман передбачав, як тяжко закінчиться те порозуміння: видно се по

тім, що ще перед смертю пробував зірвати звязки з Москвою. Але мимо всего не мав іншого виходу, як той, що його він вибрал. Шевченко несправедливо пише про гетьмана Богдана:

Якби то ти Богдане пяний
Тепер на Переяслав глянув
Та на замчище подививсь, —
Упився б, здорово упивсь.

Передусім ніхто гетьмана Богдана не бачив пяним, хоч бачили, як він пив. Се фантазія поета робить з нього пяного чоловіка. Гетьман Богдан мав таку міцну голову, що дослівно ніколи не бачили його пяним, що виразно підчеркують посли ворожих йому сил, з якими він не дуже церемонився. Якби вони хоч раз бачили його пяним, то були б напевно се представили та ще й розбовтали. Тимчасом вони підчеркують, що гетьмана пяним не бачили. Все твереза голова гетьмана Богдана в тяжкій для України годині вибрала з цілого ряду неможливих «виходів» одинокий, який був можливий, і з цілого ряду злих річей — найменше злу. Союз України з Москвою, започаткований гетьманом Богданом, довів кінець кінців до зломання самостійності України подібно, як самостійності Фінляндії, Польщі і т. д. Але коли ніякий інший народ, що наблизився до Москви, не поширив під її владою своєї етнографічної території, то укр. народ під владою царської Москви поширив свою етнографічну територію на 2/3. Наш народ за тої влади дійшов своїми оселями до берегів Чорного Моря, оточив Аральське море, посунувся аж під сам Кавказ, займаючи великі, прекрасні й дуже урожайні землі, пшеничні й виноградні, посунувся до Волги і глибоко в степи туркменські та далеко в Сибір, де знов обсадив найкращі і найурожайніші землі, сягаючи аж до Спокійного океану й обсаджуючи над ним простір величини самої України. Річ зовсім певна, що без порозуміння з Москвою, яке започаткував гетьман Богдан, захоплення тих великих і прекрасних земель укр. народом було б неможливим і наш народ був би лишився розмірно великим, у всякому разі щодо числа, — другорядним народом. А так наш народ тепер належить до найбільших народів світу. Розмах його колонізації ще далеко незакінчений. Перед нашим народом ще великі перспективи щодо поширення його і так великого життєвого простору.

Щойно на тім великім, історичнім тлі треба поставити слова Гетьмана Павла, як представника старого гетьманського роду, посвяченого з родом Рурика, що правив тими просторами, — і щойно тоді можна зрозуміти гетьманські слова про фактичне звільнення від присяги престолові, під охороною якого відбувалися ті величезні зміни в поселенні нашого народу, зміни, які заважать на тисячеліття. Головна думка Гетьмана Павла в тій заяві полягає на тім, що він себе, рід свій і народ свій уважає за звільнений від звязку з Россією, від підданства її. А що те звільнення вийшло просто з волі Божої, бо спирається на фактичнім і правнім розвалі Росії, серед якого цар її зрікся престолу за себе і своє потомство, — то чи можна собі уявити розумніше і коротше схоплення того правдивого стану справ і взаємин між двома силими?

На тій підставі треба також розуміти свідоцтва інших про любов Гетьмана Павла до великої держави, в якій він виростав. Руйники не мають у собі взагалі ніякої любові, тільки ненависть, і тому вони власне руйнують. Націоналісти не навидяться також між собою і роблять вчинки, які в практиці рівняються ділам тих ворогів України, що найбільше її не навидять. Націоналістичний український рух заперечує всяку любов і всяку вірність, се рух виключно руйницький. Він далеко більше руйницький, ніж большевизм. Всі знають до якої страшної руйни довели большевики. Але якби так дірвалися до влади націоналісти покрою п. Ростовця, то руїна була б іще більша, а то з тої причини, що большевики мали перед собою якісь конкретні ідеали перебудови суспільності, а націоналісти покрою п. Ростовця, поза пустим криком і «Україна понад все», не мають буквально ніякого змісту. Се рух без конкретної цілі й без методи. Тому в разі якби суспільність давала довше підтримку тому рухові, то на довгі часи не вийде з руйни, гіршої ніж большевицька.

XV.

На доказ, як п. М. Ростовець розуміє соціальні справи, наведемо отсє місце з його статті:

«Скоропадський заявив, що «замало знає й зовсім не співчуває українському соціалістичному рухові, який тоді панував, що з цього руху ніякого добра не вийде, що він сам пан, а всесь цей рух іде проти панів і що таким чином він ніколи не зможе обєднатися з провідниками цього руху». (Там-таки). Ось які причини мав антисоціалізм Скоропадського — йшло про «полтавське імені»!

Вище наведені слова про соціалістичний рух сказав Гетьман Скоропадський, як пише п. М. Ростовець, у липні 1917 р. Отже минули від того часу 22 роки. Сьогодні вже кожний бачить, як Гетьман Павло добре передбачав наслідки того руху, бо яке ж добро вийшло з тодішнього соціалістичного руху для українського народу?

Той рух підготовив у нас тільки прихильність до большевизму і спараліжував наші військові сили, які під впливом того руху проголосували свою невтіральність, коли большевики займали Україну. Большевики були також соціалістами, отже нашим соціалістам не випадало розвинуті проти них справжній розмах, щоб боронити рідну країну. Так соціалістичний рух став одною з головних причин поневолення українського народу, хоч голосив, що дасть Україні свободу соціальну й національну.

Та хоч яке се тепер ясне і виразне, то літ тому 22 воно не було таке ясне: бо велика маса нашого народу покладала тоді надії на соціалістичний рух і власне тому всі соціалістичні партії були противні українській монархії. А що соціалістична українська держава не могла вдергатися, бо московські соціалісти мали лучше наладнаний апарат, отже через те між утратили найбільше політичне добро, яке народ може мати на землі: свою державу. Що тзак буде, бачив бістрий ум Гетьмана вже 22 роки тому, — а п. М. Ростовець, український націоналіст, ще тепер не розуміє тої справи. Що він її не розуміє, хоч береться вчити політики, доказують отсі його слова:

«Ось які причини мав антисоціалізм Скоропадського — йшло про «полтавське імені»!

Се доказ цілковитого нерозуміння найважніших справ і підстав, із яких виростає свобода одиць і народів. Нема сумніву, що без приватної власності свобода людей і народів не можлива. Бо коли заведений такий устрій, що чоловік нічого не може доробитися на свою приватну власність, тоді чоловік не може бути свободний. Він задля того, щоб прожити, попадає в неволю і мусить за песьї гріш, у цілковитій залежності робити те, що йому кажуть, хочби мав цілком інакші погляди. Отже держава, яка касує саму можливість приватної власності, се держава неволі, вона з людей робить невільників бюрократії. Людська свобода, найбільше добро на землі, залежить від посідання приватної власності; бо хто має свою приватну власність, той може кожної хвилі

спротивитися неслушним вимогам, той може розпочати опір, бо йому не загрожує голод. Він має своє, він може на своїм сісти і має з чого на своїм сік-так прожити. Тому оборона приватної власності рівнозначна з обороною свободи людей, родин, племен і народів.

Хто хоче позбавити свободи якийсь народ, той передовсім відбирає його приватну власність, або цілком її касує, забороняє такому народові набувати землю, утруднює його тітям доступ до ремесел і т. д., щоб не здобували собі самостійного становища. З тих причин оборона приватної власності се річ зasadнича, то значить основна, від якої ніякий розумний чоловік відступити не повинен, бо з упадком приватної власності мусить упасти свобода одиниці й народу зовсім таксамо, як з підрізанням коріння мусить зіянуть дерево. Тимчасом п. М. Ростовець того не розуміє і клить собі з Гетьмана Скоропадського, з глумом викриуючи — «ось які причини мав антисоціалізм Скоропадського, — йшло про «полтавський маєток!»

Значить, п. М. Ростовець думає, що проти соціалізму можна виступати тоді, коли не йде про маєток, а се нонсенс такий великий, що більшого вже в політиці не може бути: бо соціалізм якраз на тім полягає, що той рух хоче скасування приватної власності. Отже противляться йому ті, що не хочуть скасування приватної власності, бо уважають приватну власність за підгаву свободи. Без того нема ніякого сенсу противитися соціалізму. Хто не хоче ні приватної власності, ні свободи, а хоче бути невільником у червоних бюрократів, той повинен бути соціалістом і большевиком.

Зовсім інша річ — у якім розмірі повинен хтось посіяти приватну власність на землі. Добре уряджена держава не може допустити до того, щоб великопанські посіlostі займали всю або майже всю землю. Та се вже цілком інша справа й якраз Гетьмана Павло, обнявши владу в Україні, зачав переводити земельну реформу і в тій цілі створив великий земельний банк, який мав помогти селянам при парцелюванні панських земель. Отже йшло про «полтавське імені», але в такім значенні, щоб його не здирали московські большевики, тільки, щоб відповідна частина землі правно перейшла в руки селян. Що так не сталося, се було одною зі страшних причин руйни нашого рідного краю, що його народ задурманений соціалістичною про-

пагандою не боронив засади приватної власності, бо думав, що можна забрати чужу власність, а своєї не дати. Тимчасом раз зломана засада приватної власності вже не далася обстояти, коли большевики зачали відбирати також селянську власність та примусово зганяти селян до панщиняної роботи в совхозах і колгозах, себто, на державних фільварках.

Всего того не розуміє до сеї пори націоналіст п. М. Ростовець і тому клить собі з оборони приватної власності тай уважає дивним, що чоловік, який мав приватну власність і розумів її значіння, був противником соціалістичного руху.

XVI.

При кінці своєї статті п. М. Ростовець закидає Гетьманові Павлові, що він українізував свій корпус тому, бо думав, що українізація вратує боєздатність армії. Так думали інші російські генерали, як Духонін і Корнілов, так думав і генерал Скоропадський. Зрештою, пише, ген. Корнілов просто наказав йому (генералові Скоропадському) українізувати корпус, а ген. Духонін прохав генерала Скоропадського прискорити організацію, вказуючи на те, що він *десь* бачив українські частини, які на нього зробили добре враження, «Пріпечатує» той свій закид п. М. Ростовець це тим, що, мовляв, навіть професор Дмитро Дорошенко, який хвалить «Скоропадщину», признає на сторінках московського журналу «Голос Минувшого», що «Скоропадський смотрів на українізацію частей русської армії лише как на средство оживить дух армії и поднять боеспособность для продолжения борьбы на фронтах» (Д. Дорошенко: «Гетьманство на Україні», Голос Минувшого пр. 5, 1937).

Виходить, що вже й професор Д. Дорошенко, давній український діяч і письменник, ще в часах, коли царат переслідував українську мову і письменство, — вже також «зрадник» і «злочинець» в очах п. М. Ростовця; бо як же інакше його назвати, коли він признає та ще й до того на сторінках московського журналу, що генерал Скоропадський дивився на українізацію лиш як на спосіб оживити духа армії для продовження боротьби на фронти і мимо того хвалить «Скоропадщину». Значить, зрадник української національної ідеї той Д. Дорошенко, тай тілько, бо де ж такі річі хвалити, коли п. М. Ростовець вважає їх за невідповідні.

Але той самий п. Ростовець, як звичайно, сам не знає, чим себе побиває в тім, що сам наводить. І так каже він, що професор Д. Дорошенко написав це на сторінках московського журналу. І це з усього найважніше під оглядом тактичним. Річ ясна, що коли проф. Д. Дорошенко написав статтю до московського журналу, то не міг у тій статті написати, що, чпр., всі москали «злодії» та «гнобителі» та що всіх їх треба вирізати аж по Камчатку, бо такого «вострого» ставлення справи бажав би собі, іпр., п. Ростовець. Писання статей до чужих журналів має тактичні цілі настроювання бодай частини чужинців прихильно до українців і української справи. Така робота дуже потрібна не тільки з людських причин, але й національних, коли хто розуміє національну справу в усій її глибині та ширині.

Інші народи мають спеціальні організації для цього, ріжні т-ва. Такі товариства відбувають окремі засідання і збори та уважно нараджуються над тим, як наблизити до себе гі народи, що про звязок з ними мають дбати на всякий випадок. Отже приготовляють статті; видають книжки і часописи, в яких доказують іншому народові, що їх народ не має в собі ворожечі до того іншого народу, а навпаки — має приязні почування й готовий до співпраці. Так робить кожний розумний народ, бо не можна вважати за цілковитих ворогів раз на завше всіх своїх сусідів. Вже Бісмарк, великий німецький політик і мисленик, сказав: «Борися так зі своїм ворогом, щоб він колись міг стати твоїм приятелем».

Ми, українці, не маємо змоги творити і вдержувати спеціальні організації — українсько-німецьку, українсько-російську, українсько-румунську, українсько-мадярську і т. д., бо діяльність таких організацій вимагає передовсім значних фондів. Але час до часу також між нашими ученими та розважними людьми трапиться чоловік, який напише до чужого часопису якусь статтю про нас, щоб ослабити ненависть чужої суспільності до нашої. Коли розвалилася велика російська держава, якій рівної не бачила історія людства в такій одностайності, то біль москалів був очевидно дуже великий. Вони з особлившою ненавистю згадували тоді все, що причинилося передовсім до ослаблення старої царської армії. Та ненависть зверталася теж проти українців, які з російської армії витягали українські частини та й українізували їх, значить — заводили в них українську розговірну мову або й команду, давали їм українські національні прапори, книжки, га-

зети, словом усвідомляли українське військо, викроене і вилучене з російського. Робив се також пізніший Гетьман Скоропадський ще за часу, як Гетьманом не був. Він українізував так цілий корпус російського війська і тою силою вдалося йому охоронити Київ перед розграбуванням його московськими збройшевиченими військами. Українці не мали достатньої кількості фахової інтелігенції ні в війську, ні в урядах. Була тільки достатня кількість українських крикунів, які одначе фахової роботи не знали ніякої. Такий стан був тоді і є ще тепер. Отже до організування української армії та всяких потрібних адміністративних урядів треба було брати чужих фаховців, а між ними також московських, бо ті ще найскоріше могли розмовитися з нашим тамошнім вояком і народом. Щоб ослабити їх нехіть до української справи тоді, коли валилася російська армія і держава, треба було переконувати високопоставлених росіян, що українізування армії скріпляє в ній порядок, дисципліну і боєздатність. А потому треба було визсказів російських генералів у тій справі уживати як доброго свідоцства, для переконування звичайних росіян, що українізація се річ природня і навіть добра для порядку, від якого залежить сила й оборона перед большевицькою руйною. Се й робив кожний розумний українець словом і письмом, де тільки міг. А тепер націоналіст М. Ростовець представляє це як національний злочин, хоч се було розумною національною політикою.

XVII.

Так перейшли ми всі закиди М. Ростовця, націоналіста, який оповістив ті закиди в націоналістичному «Українському Слові».

Що ж показується?

А показується те, що ні один з тих закидів не має сенсу, не має глупду, не має підстави і не може втриматися перед правою.

А нащо ж націоналісти друкують і по світі розсівають такі безглупді закиди?

Кожному ясно, що вони хочуть гим так споневіряти добру славу Гетьмана й українського монархізму, щоб в Україні взагалі неможливий був Гетьман і щоб неможлива була монархія. На які способи ті націоналісти вже не пускаються, що аж дивно! Брехня, наклеп, очорнювання, фальшування — се

ще найменше затроєні стріли в їх боротьбі. Вони пускаються вже й на більші хитрощі. Напримір є вже такі націоналістичні руйники, які про людське око признають потребу гетьманства в Україні, бо — кажуть — без того в нас порядку не буде. Але коли таким признанням вже присплять увагу читачів, тоді агітують так: «Ну, нехай вже буде гетьман. Можемо на нього всі погодитися. Але чому тим гетьманом має бути якраз Скоропадський? Чому не маємо собі пошукати й вибрати ліпшого гетьмана?»

Се та хитра штука, яка має на цілі зробити ще більшу руйну, ніж непризnavання Гетьманства взагалі. Бо якби пішло на вибори, то колотнечка, ненавість і взаємна різня скоро обернули б Україну в одно велике скрівавлене пожарище. Через виборну політику польських королів провалилася Польща. Від польської шляхи взяла собі приклад давна козацька старшина і також завела й собі виборність гетьманів. І тим так само завалила українську гетьманську державу, як польська шляхта завалила польську державу. А за той час кріпшила Московщина, яка не признавала ніяких виборів царя, тільки признавала владу, що переходила з батька на сина без ніяких виборів. І тому Москва загорнула Україну і Польщу, хоч у Московщині, навіть бояри не вміли ні читаги, ні писати в тім часі, коли в Україні жінки простих козаків молилися в церкві з книжечок, як це виразно описують чужі подорожні.

Отже ті, що агітують за вибиранням українських гетьманів, се люди, які можуть довести Україну до нової великої руйни. Вони роблять се або з нерозваги та з незнання рідної історії, або се просто платні агенти чужих ворожих сил, яким залежить на тім, аби Україна ніколи не прийшла до сили. І тому ті вороги наймають таких агітаторів, які проповідують між українцями, щоб «вибирати гетьманів». Вони знають, що з виборів вийде руїна і повиходять отамани і край наш спливе кровлю.

Отже правдиві й розважні українські патріоти виборів голови держави не признають, бо верховна влада в такім краю, як Україна, мусить переходити з батька на сина, дочку або на жінку, як колись перейшла була на княгиню Ольгу, що розумно правила Україною. Без такого порядку українська держава не може втриматися, хочби її і сто разів здобуті.

А є ще й такі хитруни, які агітують ось як: Ну, добре. Ми признаємо навіть спадкове гетьманство, то зн., щоб верховна влада в Україні переходить з батька на сина або й на дочку.

Що більше, ми признаємо навіть правне гетьманство в роді Скоропадських, але не розуміємо, чому старий гетьман Павло мав би вертатися в Україну як Гетьман, а не син його Данило. Адже за Гетьмана Павла були в Україні карні експедиції. Гетьман Павло не припинив їх, *) отже винен, що таке було, а син його Данило тоді не був при владі, отже лучше було б якби він став гетьманом при першій нагоді.

Так говорять найхитріші руйники, які думають, що вони страх які розумні, а в дійсності вони хочуть викликати

*) Саме навпаки!

Треба тут ствердити, що так зв. «карні відділи» повстали ще в Центральній Раді! Гетьманському Урядові довелося боротися з цим розкладовим для правової Держави явищем.

Ось як пиш про це історик (Д. Дорошенко, Історія України, 1917—1923 рр., т. 2, стор. 93-94):

«Прогнані большевіків і прихід німців та австрійців послужили гаслом до аграрної реакції в широкому розумінні слова.

Всі покривджені за попередньої доби елементи перш за все почали діяти про відкодування за понесені втрати та збитки. і тому, що ніякої фактичної влади на місцях так скоро завести було неможна, то поміщики й заможніші селяни самі заходилися стягати пограбоване майно, формуючи т. зв. карпі відділи, до котрих само собою пішли всякі пройдисвіти й авантюристи, які позначили свою роботу огидними івалтами та насильствами. Група польських поміщиків на Волині та на Поділлі просто звернулася до австрійської влади, щоб вона примусила селян виплатити та відробити заподіяні шкоди. Австрійці давали свої відділи для стягання з селян «контрибуції». Про це писав тоді ж проф. М. Грушевський на сторінках «Народної Волі». За прикладом поміщиків Волині та Поділля пішли й деякі поміщики на Лівобережжю та на Степовій Україні, або самі організуючи добровільні «карні відділи», або ж звертаючись за допомогою до піменкої або австрійської команди, щоб ті приборкали селян. Отже, це самочинне стягання з селян «контрибуції» за допомогою самочинно ж організованих узброєних відділів (при мовчазні згоді німців та австрійців) почалося фактично за уряду Центральної Ради, а гетьманському правительству випало властиво ліквідувати цей рух. Правда, звітка про обіображення у Києві Гетьмана хліборобами спочатку послужила ніби гаслом до збільшення діяльності тих відділів та до більш нахабного та зухвалого їх поводження. Гетьманський уряд в перші дні був безсилий зупинити їх діяльність: одних телеграфних наказів було мало, треба було налагодити екзекутивний апарат, організувати державну варту й охоронні сотні, і тоді лише можна було не тільки висилати телеграфні накази, але й бути певним, що ці накази фактично будуть переведені в життя. Розуміється, і Гетьман, і міністр, котрим раз-у-раз подавало з усіх боків скарги на ці «карні відділи», глибоко обурювались їх діяльністю, але пройшло кілька тижнів, поки вдалось їх приборкати й розігнати, а тим часом вони встигли наробити багаті шкоди й викликати озлоблення проти нової влади, на карб якої ставилися всі злочинства тих відділів.»

Редакція.

тільки замішання і то між самими гетьманцями. Тимчасом аргументи також сих руйнівників не мають в собі ніякого глупду, бо якби так сталося, як вони хочуть, тоді всі ті балакання проти Гетьмана Павла будуть звернені проти його сина, лише тому, що він син Гетьмана Павла. І ще був би доданий один аргумент. Самі ті руйнівники голосили б тоді: «Бачите, не міг виждати навіть на те, аби Господь Бог покликав його батька до себе, так рвався до влади над Україною!...»

Річ ясна, що всі ті штуки руйнівників на ніщо їм не придауться. Правдиві українські гетьманці монархісти обстоюють і будуть обстоювати гетьманську невибірану, а спадкову, дідичну владу, яка має переходити з батька на сина або на дочку, бо тільки тоді може втриматися українська держава. Карні експедиції в Україні переводили провокатори, між ними ті, що тепер тим агітують проти Гетьмана, але не бачать страшних карних експедицій большевиків, які вже поверх 20 літ карають Україну. Порядний, чесний і робучий народ ніяких карних експедицій не потребує боятися. І не про народ руйнівникам іде, а про їх власну шкіру.

Ну, добре, подумає собі дехто з читачів. А всетаки яку ціль мають націоналісти, коли вони так на кожному кроці підрипають повагу свого Гетьмана? Що їх до того спонукує? І нащо їм того?

На ці питання є така правдива відповідь: є ріжні націоналісти. Не всі вони платні агенти чужих сил, яким залежить на руйнуванні української влади. є й такі націоналісти, які щиро думають, що Україні не треба гетьманської монархічної влади.

А сі націоналісти, що мають такі погляди, знов діляться на дві частини: Одні з них думають так тому, бо не знають і не розуміють історії свого власного краю і народу. Вони бачать, що от в Америці є велика республіка, де вибирають президента, та її думають, що таке same може бути в Україні. Вони не беруть під увагу того, що Америка в такім щасливім становищі, що не потребує тримати навіть сталого війська на границях, бо ніщо її не загрожує від сусідів. А від європейського й азійського вогню Америка відділена тисячами миль океанів. Зовсім інакше мається річ з Україною, яка тільки тоді мала свою державу і тільки доти, коли і доки мала монархію. На українській землі без монархічної влади українська держава втриматися не може.

А друга частина націоналістів думає, що коли здискреди-

тує пам'ять української монархії перед нашого народу, то се вийде на добро тим, що займаються витревалим паплюженням українського гетьманства. Інакше кажучи, ті націоналісти гадають, що як удасться їм опливати, опоганити й повалити назавше само ідею української монархічної влади, тоді вони, націоналісти, захоплять владу, буцім-то «во імя народу» і будуть тим народом правити. Вони думають, що опоганення в очах нашого народу гетьманської влади скінчиться подібно, як скінчилося повалення царської влади в Росії, лише з тою різницею, що там запанували большевики, а тут сподіються запанувати націоналісти. Ось де властива причина безтязмної лайки ріжних головусих молодців тай підстаркуватих вже людей, яких не навчила розуму тяжка поневірка на чужині.

Історично річ беручи, підкопування Гетьмана, як право-правного представника України, се останній акт видавання українських вождів в руки неприятеля. Колись давно, як в Україні народ повставав в обороні своїх прав, ворожа сила, оточивши учасників повстання, прирікала їм всякі ласки, аби тільки видали її свого вождя. Коли повстанці були настілько нікчемні й нерозважні, що далися піддурити і робили найпоганішу та найдурнішу річ, яку могли зробити, тоді, видавши вождя свого, попадали в замішання. А тоді ворог, побачивши се, вимагав від них видачі зброї. Не було вже тоді іншого виходу, як і зброю видати, а то з тої причини, що до зорганізування опору треба нової голови, а всі вже боялися проводу, бачучи, що зробили з попереднім провідником. Його ворог уже мучив, виколював йому очі і живцем рвав йому тіло шматками, аж поки той у муках не сконав. Така лекція «любові» до свого вождя відстрашувала інших від принимання команди, відстрашувала основно і на довший час. І тоді ворог міг не лише розбройти тих, що видали свого вождя, але й для прикладу іншим на пам'ї їх саджати, де вони нераз і по два тижні конали в невисказаних муках і зневазі, що їм зрештою й належалося. Отсє було одною з головних причин, чому український народ, далеко більший числом від багатьох свободінних народів, не вспів трівко вибитися на волю. Хоч сили в нім було і є на те аж забагато. Але сама сила без вишколеного і постійного розуму в проводі не вистарчить. Бугай або медвід міцніший від 20 або й від 50 людей, але коли його добре заховстають і залізне кільце в ніс закладуть, тоді жене його навіть один слабосильний чоловік.

Так само і з народом. Велика чисельна і фізична сила ті-

лесна без вишколеного розуму не поможе в боротьбі за свободу. Треба ще мати постійний провід, незалежний від ніяких виборів, тільки провід, освячений нашою історією, провід такий, якого сфальшувати неможна, бо він уроджений, бо він у крові того, що йому належиться провід. Ось таємниця правдивої української сили, якої не бачать або не хочуть бачити люди, засліплени чужим перекупством або власною жадобою отаманства.

Але ті, що не мають рук, сплямлених юдиними грішми чужих агентур, зрозуміють серцем своїм і незіпсутим розумом своїм, що правда і сила України є там, де стоїть правоправний Господар її, Гетьман із гетьманського роду, якого ніхто сфальшувати не годен, бо він від уродження Богом даний. Той правоправний провід буде дуже кріпкий і захищить українську землю і український народ перед всіми ворогами, коли працівники в містах, фабриках і на ріллі, повірять тому свому Проводові, полюблять його і будуть його боронити перед всіми ворогами, явними і тайними, чужими і своїми, а передусім перед своїми, бо хатні злочинці найгірші. Український народ буде великий, багатий і могутній між усіма народами світу, коли українці скрізь, де б вони не були, стануть зорганізованими і вірними рядами коло свого правоправного Гетьманського Проводу і не дадуть себе піддурити ніякими теоріями про «рай» на землі, який їм обіцяють ріжні агітатори, не дадуть себе звести ніякими кличами про «народоправство», бо се байка, яка має в собі таку отрую, що може розтріскати ввесь наш народ і всю силу його знівечити. Таким дурисвітам треба казати: «Ми будемо народом, що вмітиме правити собою, але тільки тоді, коли вірно витримаємо при своїм правоправнім Гетьмані і Роді його. Навчені тяжкими нещаствями і поневіркою, ми вже тепер розуміємо, де головний осередок нашої політичної сили. І ми, працівні люди, своїми грудьми охоронимо той центр української сили, зробивши з ним у серцях наших нерозривний договір — умову на віки вічні, хочби ви, панове інтелігенти і півінтелігенти, не знати як паплюжили той наш Головний Рід, паплюжили за чужі гроши або з власної дурноти! Нас вже не переконаєте, щоб ми позбувалися голови і віддавали її на поталу ворогам, бо ви ту голову за юдині гроши продали або з безмежної глупоти в своїй уяві заміняли за свою дурну голову. Ось вам наше останнє слово в цілій політиці!»

Коли ви, працівні люди, зробите широ таку розумну по-

становку, коли витримаєте при ній так твердо, що ніщо вас від неї не відвede, тоді побачите її переконаєтесь, яка сила вступить в розбитий знівечений, змушенілій і споневіряний український народ. Тоді побачите, якого пошанівку зазнаєте в цілім світі і як поправиться доля ваша та дітей ваших. Не вірте в те, що Гетьман буде підпирати «правих», а переслідувати «лівих», як вам говорять ліві. Гетьман се представник усієї нації, всіх кляс і всіх її станів, не тільки «правих» не тільки частини нації. Се брехня, яку ширять вороги українського народу, аби не дати йому зібратися в одну цілість. Під гетьманською владою можете мати, які хочете думки, ідеї та організації та можете ширити їх, аби тільки не розбивати ціlosti своєї нації та сили її, яку репрезентує правоправний Рід. Те, що ми тут вам говоримо по широті і по правді, говорили вже вам перед нами найвищі уми нашого народу, великі історики України бл. п. Липинський і бл. п. Томашівський. Але може голос їх іще не дійшов до Вас. Отже повірте тим людям, що мали розум і досвід життєвий, і побачите та переконаєтесь, як скріпиться сила українського народу і як той ваш народ здобуде собі під природньою головою свою належне йому місце в крузі наймогутніших народів світу.

Писано в 1939 р.

ВІД РЕДАКЦІЇ.

Редакція цього посмертного видання брошури д-ра О. Назарука вважає за необхідне зробити кілька додатків і одзначити одну характеристичну деталь, що кидає світло на виступи вождів ОУН проти Гетьмана Павла Скоропадського, деталь, що мабуть д-рові О. Назарукові не була відомою.

Виявляється, що п. Ростовець — очевидно псевдонім одного з націоналістичних вождів, автора критично розібраної д-ром О. Назаруком брошури, — усю свою аргументацію запозичив із книжки Святослава Доленгі під наголовком «Скоропадщина». Цей пашквіль на 174 сторінках друку був написаний і виданий за гроші і на доручення польського правительства у Варшаві в 1934 році, ввесь наклад депоновано в складі Варшавського Укр. Наукового Інституту та потім широко забездурино розповсюджувано його серед українських людей, головно в Польщі.

Так: дані аргументи для очорнювання Гетьмана Івана Скоропадського і змістом і стилем явно запозичені зі стр. 14. «Скоропадщини». Про «зраду Мазепі» запозичені зі стр. 15. Про «слухняне орудіе царя Петра» зі стр. 16. Про вірші Шевченка ніби написані для характеристики батька Гетьмана Павла Скоропадського запозичені явно зі стр. 17—18. До речі, др. Назарук не звернув уваги на те, що цей вірш писаний у 1848 р. і присвячений характеристиці життя і діяльності якогось пана, зазначеного літерами «П. С.», не міг стосуватися до батька Гетьмана Павла Скоропадського вже тому, що в 1848 році батько Гетьмана був ще 12-ти літньою дитиною. Далі про Пажеський Корпус запозичено зі стр. 18. Про писання Могилянського зі стр. 19. Про писання Галича зі стр. 19. Про генерала Врангеля зі стор. 21. Про ген. Черячукіна зі стр. 21—22. Про герцога Лейхтенберського зі стр. 30 і 32. Про генер. Денікіна і В. Маркова зі стр. 32. Про Нажівіна зі

стр. 33. Спогади Гетьмана Павла Скоропадського цитуються виключно зі стр. 25, 26, 27. «Скоропадщини». Про неспівчуття укр. соціалістичному рухові зі стр. 27. Про Укр. Корпус зі стр. 27—28. Статтю проф. Дорошенка в «Голосі Мінувшого» цитується за тим, що надруковано в примітці до стр. 28. «Скоропадщини», як і взагалі велика праця проф. Д. Дорошенка цитується виключно за вказівками цього польського в українській мові пашквілю.

При тім не тільки запозичені вказівки на згадані факти і взяті цитати з цього пашквілю, але позичено ті самі слова і цілі речення для оцінки певних фактів.

Таким чином ОУН, її паризький часопис, її пропагандивне видавництво, скриваючи перед читачем польське джерело своїх писань, власними силами і коштами допомогли польському урядові ним замовлений і виданий пашквіль проти Гетьмана Павла Скоропадського поширити, при тім під фірмою 105-ти процентового українського націоналізму.

Мудрі голови провідників ОУН не дали собі труду зостановитися й зясувати собі того, чому Польському Урядові ходило так про здискредитування імені Гетьмана Павла Скоропадського, а не когось іншого з сучасних політичних постатей. Вони не розуміють, або ж швидче роблять вигляд, що не розуміють того, що, коли б дійсно Польський Уряд боявся не повстання Гетьманської України, а Єдиної Росії, то він скорше замовив би Доленгам понаписувати пашквілі не проти Гетьмана Павла Скоропадського, а проти вождів всеросійських, єдинонеділімческих білих рухів, що не тільки Україні, а й самій Польщі відмовляли права бути самостійною державою. Абож скорше замовляли пашквілі проти тих провідників КП/Б/У, що працюють тепер для скріплення сили і єдності СССР, яка ніколи не переставала бути реальною загрозою для польської незалежності.

Ні, панове вожді ОУН, не тому Польща поборювала Гетьманський Рух і Гетьмана Павла Скоропадського, що боялася якби Україна під Гетьманським Проводом не stratiла самостійності, а тому, що знала, що при гетьманській, традиційній, хліборобській Україні мрії Польщі провести свої східні кордони по Дніпро, чи й ще далі на Схід менш здійснімі, ніж при кожнім іншім рішенні проблеми України. І тому, поширюючи польські пашквілі, хоч би в українській мові видані, ви, панове націоналісти, працювали на млин польських інтриг, направлених проти повстання української силь-

ної державності, хоч ви й горлали «Україна понад усе». Та й не тільки давніше, а й до сьогодні ви залюбки користаетесь цими стравами з польської кухні, не розуміючи того, що це не здорова страва, а отруя, яку приготував історичний ворог, щоб знищити всяку можливість повстання серед українців небезпечної для велико-моцарствоюих польських фантазій сили.

Herausgeber: W. Kujim, Berlin-Grunewald, Humboldtstr. 12, Telefon 97 85 82

Druck: Otto Schmidt (vormals Speer & Schmidt), Berlin C 2.